

ARKIVERT

Et tidsskrift fra Vestfoldarkivet / 2025 / *for oss og fremtiden*

Arkiver etter **industri og næringsliv**

Næringslivets hukommelse

Å bevare arkiver etter næringslivet er viktig for vår felles hukommelse. Gjennom Næringslivsarkivet gjør vi viktige arkiver tilgjengelig som kilde til forskning. Samtidig får bedrifter som samarbeider med Næringslivsarkivet, god oversikt over egne arkiver.

Næringslivsarkivet startet som et prosjekt. Resultatene var gode, og arbeidet er videreført som en permanent tjeneste i Vestfoldarkivet. I dag drives arbeidet i vårt nærområde, men de utfordringene vi så i Vestfold da vi etablerte Næringslivsarkivet, gjelder ikke bare her. Vår løsning kan utvides til å gjelde for hele landet – i godt samarbeid med regionale arkivinstitusjoner og Nasjonalarkivet (Arkivverket). For å kunne oppnå dette er det nødvendig med langsiktig og stabil finansiering.

Finansiering er selvsagt et viktig arbeid for oss, og vi søker om midler over statsbudsjettet. I tillegg utvikler vi metoder ved hjelp av prosjekter som hovedsakelig er finansiert av arkivutviklingsmidler, og næringslivet bidrar økonomisk ved å finansiere arbeid med egne arkiver. I dette nummeret av Arkivert kan du lese om en debatt Næringslivsarkivet arrangerte i forbindelse med Kulturytring. Debatten handlet blant annet om hvordan arbeidet med bevaring av arkiver etter næringslivet kan finansieres. Vestfoldmuseenes direktør Lene Walle uttalte følgende: «Vi har vist at samarbeid mellom næringsliv og bevaringsinstitusjon fungerer. Men tillit bygges over tid, og prosjektmidler gir ikke langsiktighet. Vi trenger stabile rammer og tydelig rollefordeling.»

Gjennom dette nummeret av Arkivert viser vi noen av de mange gode historiene som ligger i bedriftsarkiver og hvorfor kildene er avgjørende for historieskriving og historikere. Jeg ønsker å takke alle bidragsyttere som har skrevet, men også dere som har ordnet og studert kildene. Jeg håper også at du som leser, lærer litt nytt om næringslivshistorien i Vestfold og blir inspirert til å lese mer historie, bruke kilder eller promotere det viktige arbeidet med å bevare arkiver.

Karianne Schmidt Vindenes
avdelingsdirektør arkiv og forvaltning

Innhold

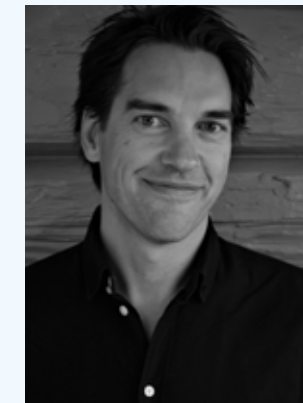
Side 8

Hvordan skal vi bevare historien om norsk verdiskaping før den forsvinner i skyen?

Fakta om Næringslivsarkivet	4
Fra arkivet	7
Næringslivets historie må sikres	8
Orden i Jotun-sakene	12
Et arkiv blir ordnet	22
Bedriftshistorie er Norgeshistorie	28
Framnæs Mekaniske Værksted	32
Fra museet	42
Fyrstikkfabrikken på Agnes	44
Næringslivets talerør	52
Notiser	54
Fra arkivet	58
Inn i arkivet	60
Her finner du Vestfoldarkivet	63

Side 26

For fremtiden er det
mye mer å hente her.

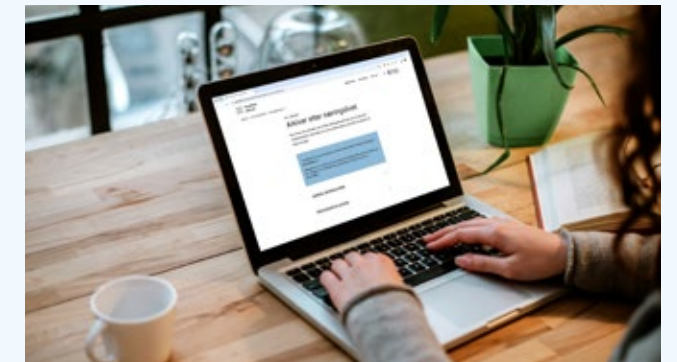
Dag Ove Skjold, USN

Side 58

Fra arkivet

Side 60

Slik finner du frem til arkivene digitalt.

Næringslivsarkivet

Arkiver er våre primære kilder til kunnskap om fortiden. De danner grunnlag for forskning innen historie og andre fagfelt. Siden en stor del av samfunnets verdiskaping skjer i privat sektor, er arkivene etter bedrifter, næringslivets organisasjoner og enkeltpersoner helt sentrale som grunnlagsmateriale for å kunne beskrive og forstå samfunnsutviklingen.

Arkivene fra offentlig sektor er beskyttet ved lov og blir derfor bevart for all ettertid i arkivinstitusjoner rundt om i landet. Langtidsbevaring av arkiver fra privat sektor er derimot ikke en lovpålagt oppgave, og bevaring av disse arkivene er derfor kun basert på frivillighet.

Skal vi sikre en mest mulig dekkende dokumentasjon av samfunnet – såkalt helhetlig samfunnsdokumentasjon – kreves det derfor aktiv handling fra private aktører. Hvis ikke, går disse arkivene som oftest tapt, før eller siden.

Hvorfor bevare arkivet?

Det er mange viktige grunner til å bevare arkiver etter næringslivet – både for samfunnets skyld og for bedriften selv. Her er noen av dem:

Samfunnsnytte

- Det sikrer en mer helhetlig samfunnsdokumentasjon.
- Bedriftens «stemme» blir bevart for ettertiden.
- Arkivet kan brukes som grunnlag for framtidig forskning og formidling.

Virksomhetens nytte

- Man får god kontroll på og oversikt over egen dokumentasjon.
- Man reduserer lagringskostnader.
- Det gir enkel tilgang til egne arkiver på kort og lang sikt.

Bevaringsarbeidet er et spleiselag mellom bevaringsinstitusjonen og den enkelte bedrift.

Bedriften betaler en engangssum for tilrettelegging og tilgjengeliggjøring av eget arkiv, mens bevaringsinstitusjonen stiller med magasinplass og infrastruktur og påtar seg det videre forvaltningsansvaret.

Ta kontakt dersom din bedrift eller organisasjon ønsker å sikre deres arkiv for ettertiden!

Les mer om Næringslivsarkivet på vår nettside:

- Det synliggjør bedriften og dens rolle i samfunnet.
- Arkivet kan brukes som verktøy i merkevare- og omdømmebygging.
- Bedriftens historie kan enklere brukes i intern kultur- og identitetsbygging.

Sikkerhet og personvern

- Man får sikker langtidslagring av digitalt skapte arkiver på tvers av teknologiskifter.
- Man får sikker håndtering av personopplysninger (GDPR).

NB. Bedriften har selv full kontroll over innsyn i og bruk av arkivene. Dette reguleres i egne avtaler.

BEVART: Th. Marthinsen var en av de første bedriftene i Vestfold som ønsket å bevare sitt historiske arkiv for fremtiden. De avleverte sitt eldste arkivmateriale til oss i 1998. Bildet er fra forsølveriet på 1950-tallet.
FOTO: Odd Bryn, Vestfoldarkivet

Aktiv tilnærming

Helt siden opprettelsen i 1997 har Vestfoldarkivet hatt som oppgave å bevare privatarkiver fra Vestfold. Vi har allerede sikret arkivene etter de historisk sett viktigste hjørnesteinsbedriftene, slik som Framnæs og Kaldnes mekaniske verksteder, Scanrope, Sande Paper Mill og Agnes fyrstikkfabrikk. Dette er arkiver etter nedlagte bedrifter som Vestfoldarkivet stort sett har fått etter at virksomheten har opphørt.

Bedriftsarkiver er særlig sårbare, spesielt ved konkurser, fusjoner og eierskifter, men også i ryddeprosesser i forbindelse med flytting eller nybygg. Utenlandsk eierskap kan også være en

utfordring, både med hensyn til tilgang og åpenhet, men kanskje også fordi det kan være mindre interesse for å bekoste bevaring av kilder til norsk historie.

De siste årene har vi sett behovet for å komme tidligere inn i prosessen med bevaringsarbeidet, mens bedriftene fortsatt er i full drift. Dette er spesielt viktig for å sikre digitalt skapt arkivmateriale, som er ekstra sårbart for å gå tapt. Vi tar derfor aktivt kontakt med eksisterende bedrifter med tilbud om et samarbeid om bevaringen av deres arkiver.

Forløperne

Næringslivsarkivet startet medn startet med to prosjekter. Norsk bergindustriarkiv ble etablert i 2019 som en nasjonal tjeneste for bedrifter innen bergindustrien. Vestfoldarkivet leder og koordinerer arbeidet, men samarbeider med Arkivverket og regionale bevaringsinstitusjoner om oppbevaringen og forvaltningen av arkivene. I 2021 startet vi også opp prosjektet Bærekraftig bevaring av næringslivs-

arkiver i Vestfold og Telemark etter samme modell. Mange sentrale arkiver er blitt sikret for ettertiden som et resultat av de to prosjektene. Fra 2024 etablerte Vestfoldarkivet derfor Næringslivsarkivet etter samme modell, og som en permanent tjeneste. Norsk bergindustriarkiv videreføres som en nasjonal tjeneste innen rammene av Næringslivsarkivet.

Hva får ettertiden vite?

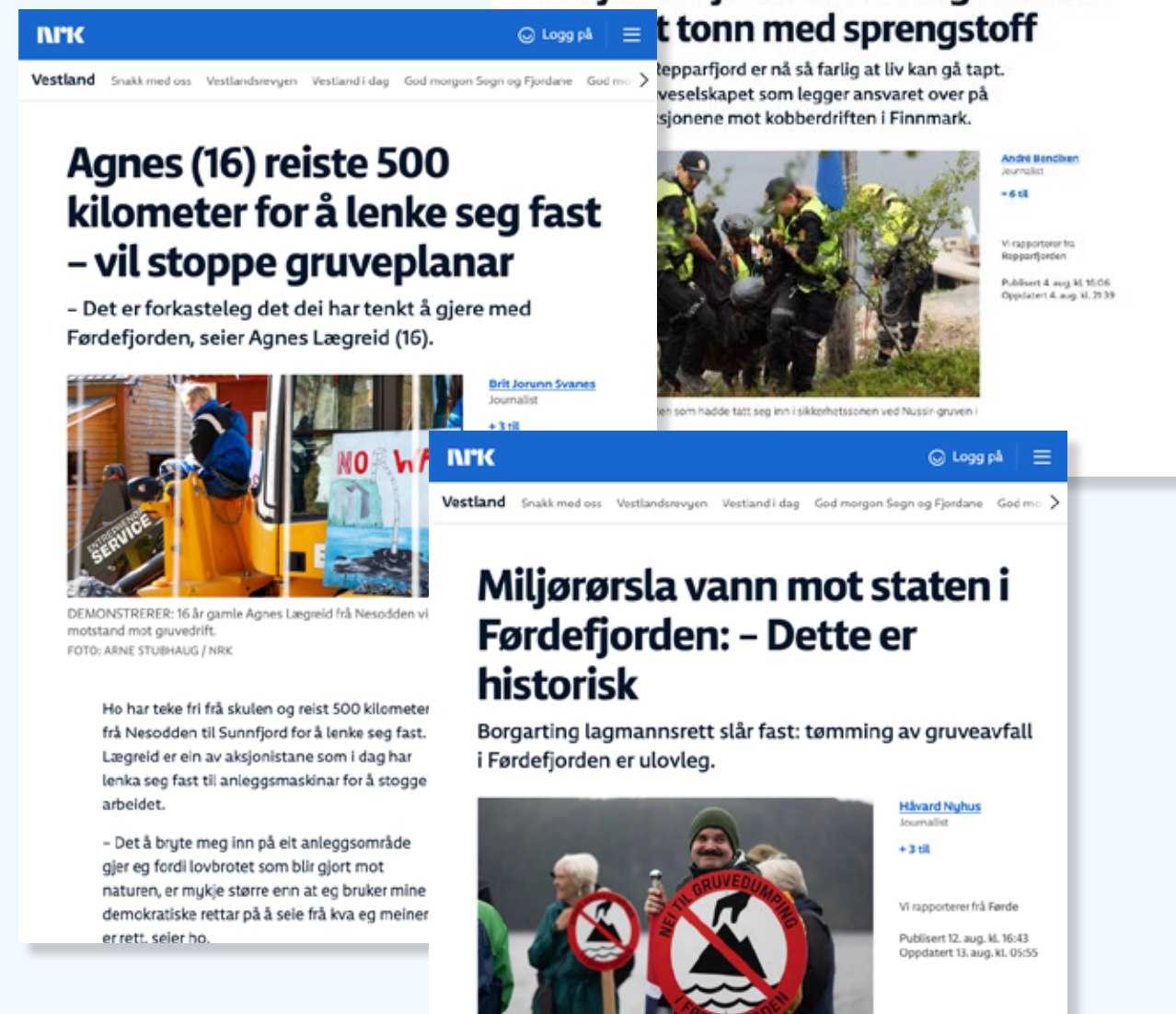
Hvis ikke arkivene bevares, kan det bildet ettertiden sitter igjen med, bli ufullstendig – og i verste fall feilaktig.

Bergindustrien er et eksempel på en næring som ofte får negativ omtale i media. Disse medieoppslagene blir bevart for all ettertid i Nasjonalbiblioteket som følge av pliktavleveringsloven (lov om

avleveringsplikt for allment tilgjengelige dokument).

For at våre etterkommere skal få et mer balansert syn på næringen, må derfor også bedriftenes egen stemme høres. En nødvendig forutsetning for dette er at bedriftsarkivene blir bevart og tilgjengelig for ettertiden.

Tre eksempler på negative presseoppslag relatert til gruvedrift i Nussir i Repparfjorden (øverst) og Nordic Mining i Førde. Utklippene er hentet fra NRK.no, først publisert 04.08.25, 26.04.22 og 12.08.25.

Louis Narvesens steinindustri

| Tekst: Ingrid Nøstberg |

Vestfold er i dag et betydelig bergindustrifylke, med larvikittindustrien sør i fylket som desidert største bidragsyter. Larvikitt anses som en av de mest eksklusive blokksteinstypene som finnes på verdensmarkedet, og er følgelig Norges viktigste naturstein. I tillegg er larvikitt vår nasjonalbergart.

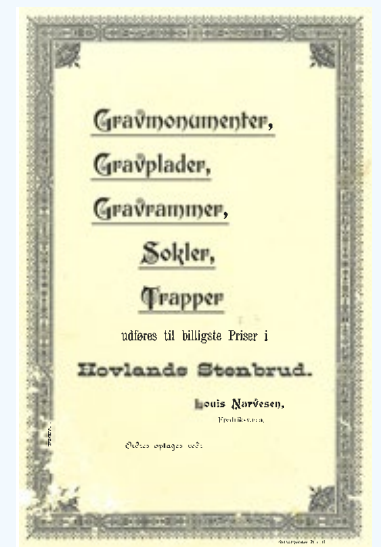
Bryting av larvikitt har lange tradisjoner, og en av de første som startet steinbrudd i 1860-årene, var Ferdinand Narvesen på gården Fuglevik vest for Stavern. Etter hvert overtok sønnen Louis driften og åpnet flere brudd i området: Borgejordet, Hovland og Fjeldheim steinbrudd.

Louis Narvesen eksporterte larvikitt til flere steder i Europa, og skal blant annet ha levert stein til riksdagsbygningen i Berlin (denne brant i 1930-årene). Louis Narvesen drev steineksport fra egne brudd i godt og vel 25 år.

Vestfoldarkivet mottok arkivet etter Louis Narvesens steinbruddvirksomhet i 2022. Arkivmaterialet spenner over perioden 1862 til 1938 og består for det meste av dokumentasjon knyttet til kundekontakt og leverandører.

Bildet viser steinarbeidere i et brudd på Gumserød gård, nabogården til Fuglevik, rundt 1890. Mange av steinarbeiderne i Vestfold ble rekruttert fra Bohuslän, et område med betydelig steinindustri. (FOTO: Privat eie, ukjent fotograf)

Reklameplakat fra Hovlands Steinbrud, et av bruddene til Louis Narvesen. (Fra arkivet til Louis Narvesen)

Oversikt over arkivet finner du her:

NÆRINGSLIVETS HISTORIE MÅ SIKRES

Hvordan skal vi bevare historien om norsk verdiskaping før den forsvinner i skyen? Hvordan kan arkivene etter norske bedrifter sikres for framtiden?

| Tekst: Heidi Meen |

Da Arkivforbundet og Vestfoldarkivet inviterte til panelsamtalen «Bevaring av næringslivets arkiver – kultur møter næring» under Kulturytring i Drammen 23. juni 2025, møttes politikere, fagfolk og næringsliv for å diskutere dette.

I panelet satt stortingsrepresentantene Grete Wold (SV) og Erlend Larsen (H), riksarkivar Inga Bolstad, regiondirektør Kristin Saga (NHO Vestfold og Telemark), historiker Knut Sogner (BI), styreleder Ole Martin Rønning (Arkivforbundet) og direktør Lene Walle (Vestfoldmuseene). Samtalen ble ledet av Dag N. Kristoffersen, leder for hovedutvalg for næring i Vestfold fylkeskommune.

Et truet kildemateriale

– Bare 22 prosent av bevarte arkiver i Norge kommer fra privat sektor, innledet Ole Martin Rønning, styreleder i Arkivforbundet.

Han advarte om at mens offentlig sektor har lovpålagt arkivbevaring, står store deler av norsk næringslivshistorie i fare for å gå tapt. De fleste privatarkivene som finnes, er eldre og papirbaserte.

– Offentlig sektor vil dominere kildegrunnet for framtiden hvis vi ikke handler nå.

Mens papirarkivene kan dukke opp på et støvete loft eller i et stabbur, er det annerledes med digitale dokumenter.

– Digitale filer dukker aldri opp i et stabbur femti år senere. Når serveren kastes, forsvinner historien for alltid, sa Rønning.

For Kristin Saga fra NHO handler arkivene også om verdiskaping:

– Dagens bedrifter står på skuldrene til fortiden. Historiene forteller hvordan verdier og samfunn er bygget opp over generasjoner.

Hun oppfordret bedrifter til å ta ansvar for egen historie – på linje med HMS og bærekraft. Her ble Jotun og Jotron trukket frem som gode eksempler.

Erlend Larsen (H) pekte på Vestfolds rike industrihistorie, fra hvalfangst og børs for hvalolje til håndverksbedrifter og flyproduksjon:

– Vi har hatt et eventyrlig næringsliv i dette landet, men mye er dårlig dokumentert. Det er mye spennende som kan bli borte.

PANELET: Sett fra venstre: Lene Walle, Knut Sogner, Inga Bolstad, Ole Martin Rønning, Grete Wold, Erlend Larsen, Kristin Saga.
FOTO: Heidi Meen

Fakta

Bevaring av arkiver fra næringslivet – kultur møter næring

Paneldeltakere:

- Lene Walle (Vestfoldmuseene)
- Knut Sogner (BI/Senter for næringslivshistorie)
- Inga Bolstad (Arkivverket/Nasjonalarkivet)
- Ole Martin Rønning (Arkivforbundet)
- Grete Wold (SV)
- Erlend Larsen (H)
- Kristin Saga (NHO Vestfold)

Ordstyrer: Dag N. Kristoffersen, Vestfold fylkeskommune

Se panelsamtalen:

[På Arkivforbundets YouTube-kanal](#)

”
Digitale filer dukker aldri opp i et stabbur femti år senere.

Ole Martin Rønning, Arkivforbundet

Vi trenger stabile ordninger, ikke prosjektmidler som varer et år eller to.»

Lene Walle, Vestfoldmuseene

Historiene som bygger landet

Både politikere og fagfolk var enige om at næringslivets arkiver er en avgjørende, men truet del av vår felles kulturarv.

– Næringslivets historie er også arbeiderhistorie. Den viser hvordan vi har bygget samfunnet, ikke bare hva vi har tjent på det, sa Grete Wold (SV).

Knut Sogner, historiker ved Handelshøyskolen BI, beskrev hvordan mange arkiver oppstår nærmest ved en tilfeldighet:

– Arkiver blir ofte konstruert når en bedrift skal skrive sin historie. Materialet kan ligge i kjellere og skap, og mye går tapt under flytting og omstilling.

Han minnet om at Norge allerede i 1910 hadde verdens nest høyeste tetthet av aksjeselskaper – et uttrykk for en sterk tradisjon for privat initiativ og selvorganisering.

– Privat sektor har vært avgjørende i norsk utvikling, men vi mangler kildene som dokumenterer det.

Riksarkivar Inga Bolstad fremhevet behovet for helhetlig samfunnsdokumentasjon, der både statlige, kommunale og private aktører inngår.

– Arkivverket jobber for å bygge partnerskap med næringslivet. Skal vi lykkes, må vi samarbeide.

Tillit og langsiktighet

Diskusjonen om hvordan arbeidet bør organiseres og finansieres, skapte engasjement.

– Vi må bruke både pisk og gulrot. Det må lønne seg å ta ansvar for kulturarven, sa Grete Wold, som også ønsket sterkere fylkeskommunalt ansvar i arkivloven.

Erlend Larsen ønsket større politisk tyngde:

– Vi må få dette opp som et nasjonalt spørsmål, ikke bare et lokalt initiativ.

Han pekte på at norsk eierskap også handler om historisk ansvar:

– Norske eiere forstår verdien av historien sin. En utenlandsk eier ser kanskje ikke hvorfor SAS-historien skal bevares i et norsk arkiv.

Inga Bolstad understreket at den nye arkivloven er et skritt i riktig retning, men langt fra nok:

– Vi må fortsette langs det gode sporet vi er på, utvikle samarbeid med institusjoner som Arbark, Skeivt arkiv og Bergindustriarkivet, og jobbe mer proaktivt overfor departementene.

Lene Walle, direktør for Vestfoldmuseene, trakk fram erfaringene fra Næringslivsarkivet i Vestfold:

– Vi ser at samarbeid mellom næringsliv og bevaringsinstitusjon fungerer. Men tillit tar tid å bygge. Vi trenger stabile ordninger, ikke prosjektmidler som varer et år eller to.

Et løft for hele landet

Mot slutten av samtalen var alle enige om at det trengs et nasjonalt løft for bevaring av næringslivets arkiver.

ENIGHET: Panelet var enige om verdien av å sikre arkiver etter næringslivet. FOTO: Karen Gjermundrød

Fakta

Kulturytring

Festivalen finner sted i Drammen annethvert år og tar sikte på å bli kulturlivets Arendalsuka.

Les mer på kulturytring.no

Riksarkivar Bolstad fremhevet at Norge har kommet langt med bevaringsplaner og samarbeid, men at arbeidet må styrkes.

Ole Martin Rønning etterlyste «lokomotiver» som kan løfte arkivfeltet i offentligheten, og Knut Sogner foreslo en stiftelse for å samle inn private midler.

Lene Walle pekte på Vestfold som en modell for en nasjonal satsing:

– Vi har snakket om behovet i flere tiår. Nå gjør vi det faktisk her i Vestfold, og det virker. Men det må løftes videre.

Erlend Larsen tok til orde for å fremme en stortingsmelding om temaet.

Grete Wold mente at både LO og NHO bør være en del av arbeidet:

– Dette handler om beredskap, kunnskap og identitet. Arkiver og forskning er noe av det første som angripes i urolige tider – nettopp fordi det er så viktig.

Kultur- og likestillingsministeren Lubna Jaffery åpnet Kulturytring 2025.
FOTO: Per Bille

Bevaring som verdiskaping

Debatten i Drammen viste at temaet forener mange interesser. Bevaring av næringslivets arkiver er ikke bare et kulturprosjekt – det er samfunnsansvar, identitet og framtidsberedskap.

Det handler om å bevare fortellingen om hvem vi er, også i næringslivet. For næringslivet kan det både handle om omdømme, dokumentasjon og kunnskap.

Riksarkivar Inga Bolstad sa at arkiver kanskje ikke er det mest sexy temaet for politikere, men når man blir kjent med det og forstår hva som står på spill, blir det plutselig veldig spennende.

Kristin Saga avrundet hele panelsamtalen med et forslag om å bygge videre på den norske tradisjonen for trepartssamarbeid:

– Vi har hatt kraftløftet og arbeidskraftsløftet. Nå trenger vi et arkivløft for å sikre historien om norsk næringsliv.

Svaret på spørsmålene innledningsvis er altså gjennom samarbeid, tillit – og et nasjonalt løft.

FOTO: Thomas Møller

Orden i Jotun-sakene

I juni 2024 inngikk Jotun en avtale om å overføre sine historiske arkiver til Næringslivsarkivet ved Vestfoldarkivet. Hvorfor valgte de det, og er de fornøyde med den beslutningen?

| Tekst: Heidi Meen |

Arkivert har snakket med Merete Aspaas og Åsne Vittersø Kvamme, som begge jobber i Jotuns avdeling for Corporate Affairs, om avtalen.

Behov for oversikt

– Vi hadde rett og slett behov for å strukturere den informasjonen vi hadde rundt omkring på flere hold, forteller Merete Aspaas.

Bakgrunnen for denne erkjennelsen var byggingen av det nye konsernsenteret på Gimle i Sandefjord. I forkant av dette var det mange lokaler som skulle ryddes og tømmes. På det meste var nemlig Jotun lokalisert i 13 ulike lokaler i Sandefjord, og hadde vokst ut av dem alle sammen. Da det nye konsern- og forskningssenteret sto ferdig i 2019, ble ting endelig mer samlet, men dokumentasjonen var fortsatt spredt og ganske uoversiktlig. På samme tid ble de kontaktet av Vestfoldarkivet, tenkte at dette var interessant, og hadde et møte med Ingrid Nøstberg og Marit Slyngstad.

– Vi trodde Vestfoldarkivet bare var offentlige dokumenter, men fikk vite at de også har bedrifts-arkiver, og at de har en satsning på dette. De var veldig flinke til å forklare hva slags verdi arkivene faktisk kan ha femti og hundre år frem i tid. At det vi kanskje ser på som støvete ting og bare har lyst til å kaste, er skatter for dere arkivarer.

Og her er det naturlig for arkivaren å smette inn at nytten av disse arkivskattene også kommer kommende generasjoner til gode, fordi de bidrar til å speile den samtiden de er skapt i.

Nyttig katalog

Første skritt i samarbeidet med Næringslivsarkivet var en kartlegging og bevaringsvurdering av det som fantes av arkivmateriale. Næringslivsarkivets medarbeidere tilbragte flere dager på de ulike stedene der den gamle dokumentasjon var oppbevart, for å skrive ned hva som fantes hvor.

Kartleggingen førte til en anbefaling om hva som burde leveres. Etter at beslutningen var tatt og arkivene ble overført til Vestfoldarkivet, ble de ordnet og katalogisert. Resultatet ble en oversikt over materialet, en såkalt arkivkatalog, inndelt i ulike serier etter type innhold.

– Katalogen er lett å finne frem i, sier Åsne, som stort sett er den som tar seg av søk og henvendelser. Hun forteller at de internt bruker arkivet når det er noe spesielt de søker etter. Det kan for eksempel være en dato for etablering, stiftelsesdokumenter, et gammelt aksjebrev eller lignende.

Åsne forteller at Vestfoldarkivet også, som et oppdrag utenom, har digitalisert stiftelsesdokumenter og en del formell dokumentasjon knyttet til Jotuns selskaper utenfor Norge.

– Dette hender det at vi har bruk for, og nå er det enkelt tilgjengelig i og med at vi har det digitalisert. Så slipper vi å bla i boksene.

– Når vi eller noen lurar på noe, gjør vi et raskt søk i katalogen og ser om det ligger noe der, og så kontakter vi Vestfoldarkivet og ber dem finne det frem – eller stikker opp selv. →

Hva er tilgjengelig?

Katalogen over arkivet er tilgjengelig for alle på Arkiv-portalen, men ikke alt er tilgjengelig for innsyn. Store deler av arkivet er klausulert i 75 år.

– Det som er unntatt offentlighet, er for eksempel styredokumentasjon og ledelsesbeslutninger. Vi har jo mye forretningshemmeligheter i forbindelse med malingsteknologi innenfor forskning og utvikling, noe det er viktig for oss at ikke kommer ut, sier Merete.

Innsyn kan likevel gis, og alle innsynsforespørsler vurderes individuelt. Åsne forteller at de så langt har hatt et par-tre henvendelser fra eksterne. En doktorgradsstipendiat har eksempelvis fått forskerinnsyn i helt spesifikke arkivmapper. Når Jotun gir innsyn, sitter de som skal bruke materialet, på Vestfoldarkivets lesesal.

Men alt av markedsføringsmateriell, som etiketter, produktinformasjon, kommunikasjon, jubileer, egen-produserte trykksaker, annonseutklipp, avisutklipp med mer, er ikke klausulert og dermed åpent for innsyn hos Vestfoldarkivet.

Merete legger til at alt ikke nødvendigvis finnes i arkivet. Gjennom årenes løp har nok mye blitt ryddet og kastet, fordi man har ryddet kontorer og ikke tenkt over at dette ville kunne ha verdi for andre i ettertid.

Løsning på GDPR-utfordringen

Etter katalogiseringen var det neste skrittet å vurdere om de skulle inngå en leieavtale eller overdra arkivet til Vestfoldarkivet. Valget falt på det siste, og årsaken har blant annet sammenheng med den krevende person-vernforordningen.

– Det hadde vært et mareritt om vi skulle gå igjennom alle de hyllemeterne og sjekke hva vi har av person-sensitiv informasjon. Mange velger nok å kaste og destruere.

Svært få er klar over at det strenge GDPR-reglementet har et unntak om materialet avleveres til en arkiv-institusjon – men slik er det. Materialet er selvsagt fortsatt stengt for innsyn, men blir bevart for fremtidig forskning.

I forkant av toppledelsens endelige beslutning om overdragelse av materialet hadde Merete og Åsne også vært på besøk i Vestfoldarkivets lokaler og arkivmagasin på Pindsle. →

Merete Aspaas,
Group Vice President,
Corporate Affairs
FOTO: Jotun AS

Åsne Vittersø Kvamme,
Corporate Affairs
Advisor
FOTO: Jotun AS

Fakta

Jotun

Det som begynte som en liten kjemisk fabrikk i Sandefjord 1926, er i dag blitt et internasjonalt konsern som er representert i over 100 land, består av 67 selskaper og har over 40 produksjonsanlegg rundt om i verden. Antall ansatte har passert 10 600 og representerer 93 nasjonaliteter.

Jotuns fire segmenter – under slagordet

Jotun verner verdier:

- dekorative malinger
- skipsmalinger
- industrimalinger
- pulvermalinger

FOTO: Jotun/Morten Rakke

FOTO: Jotun/Morten Rakke

Fra Jotuns nye informasjonssenter på Gimle.
BEGGE FOTO: Jotun/Morten Rakke

— ” —

– En forutsetning for den sterke bedriftskulturen her i Jotun er at man tar vare på historien og bringer den videre. Dette gjøres i alle ledd. Derfor er det viktig å sørge for at også den dokumenterte delen av historien er trygt bevart.

– Vi fikk veldig tillit til de som jobber der, til deres seriøsitet og til fasilitetene der. Det viktigste for oss er at dokumentasjonen er trygg.

Sikring av historien

På spørsmålet om Jotun vil anbefale andre bedrifter å inngå et lignende samarbeid med Næringslivsarkivet/ Vestfoldarkivet, svarer Merete:

– Ja, jeg vil anbefale å ha informasjonen strukturert og bevart. Og arkiv er gjerne den typen oppgave som faller mellom to stoler. Man har ofte verken ressurser til å holde på med slikt lenger eller plass til oppbevaring. Vestfoldarkivet er tilrettelagt for trygg bevaring.

Jotuns konsernsjef Morten Fon er veldig opptatt av historie, forteller hun. Bedriftskulturen anses som den viktigste og mest verdifulle eiendelen Jotun har, og

den sterke kulturen er den viktigste årsaken til at selskapet har klart seg så bra gjennom mange utfordrende perioder.

– En forutsetning for den sterke bedriftskulturen her i Jotun er at man tar vare på historien og bringer den videre. Dette gjøres i alle ledd. Derfor er det viktig å sørge for at også den dokumenterte delen av historien er trygt bevart.

I 2026 skal Jotun markere sine første 100 år – blant annet ved å gi ut en ny bok om bedriftens historie.

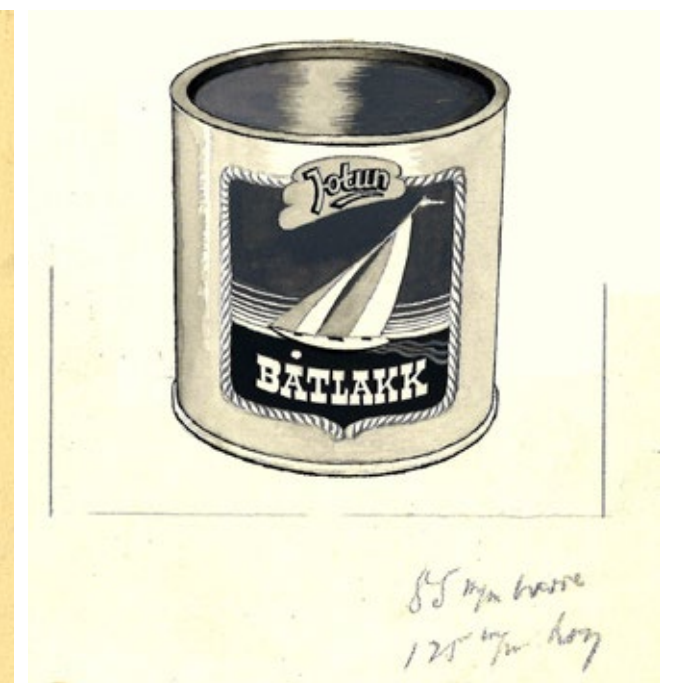

Om arkivet

Arkivet etter Jotun A/S dekker i hovedsak perioden fra etableringen av bedriften i 1926 frem til 2019. Arkivet utgjør 52,3 hyllemeter og består av administrative serier som møtebøker og ledelsesdokumentasjon, saksarkiv, regnskap med mer, men også omfattende dokumentasjon knyttet til produkter og produktvikling, kommunikasjon, salg og markedsføring.

Den produktrelaterte dokumentasjonen består blant annet av resepter, manualer og fargekart. Arkivet inneholder også en rikholdig samling av internaviser og eksterne informasjonsblad, både for et innenlands og et utenlands marked. Arkivet inneholder i tillegg noe fotomateriale samt en samling med avisutklipp der viktige hendelser i bedriftens historie er omtalt.

Arkivet A-2939 - Pa 1656 - Jotun AS, Vestfoldarkivet.

FRA ARKIVET: Eksempler på promoteringsmateriale i arkivet.

På Vestfoldmuseenes FotoWeb finner du også fotografier relatert til Jotun:

Alle bildene her er tatt av fotograf Dimitri Koloboff.

ANSATTE: Gruppebildet av Jotun-ansatte er tatt på Gimle i 1951.

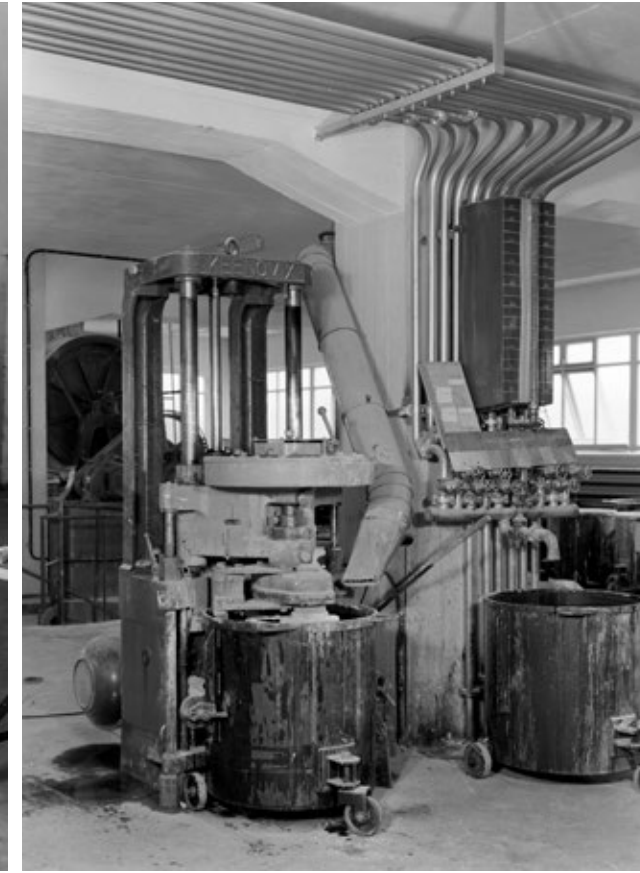
PÅ JOBB: Kontorarbeider i Jotun, fotografert i 1951.

FRA LABORATORIET: Bildet er bestilt av Olav Bugge ved Jotun, og er fra 1954.

PRODUKSJON: Disse bildene fra Jotun-fabrikken er tatt i 1954.

ET ARKIV BLIR ORDNET

Arkivet etter Ulefos Jernværk

Det er ikke så ofte en bedrift overlever i nærmere 400 år. Næringslivsarkivet har fått oppdraget med å ordne arkivet etter en slik bedrift.

| Tekst: Inger-Lise Krekling |

Et av Næringslivsarkivets tiltak for å komme i kontakt med bedriftsledere- og eiere er å delta med stand på NHO Vestfold og Telemarks årskonferanser. Ved en slik anledning tok Carl Diderik Cappelen kontakt. Han ønsket et samarbeid om å ivareta arkiver etter Ulefos Jernværk. Holden Værk, som var etablert i 1657, ble kjøpt av Diderik von Cappelen (1795–1866) i 1835 og var da et av landets 17 jernverk. Jernverket fikk senere navnet Ulefos Jernværk. I dag er jernverket en del av Ulefos AS, ett av selskapene i Cappelen Gruppen.

Arkivmaterialet fra de første driftsårene ved Holden Værk oppbevares i dag i Arkivverkets lokaler på Kongsberg, mens store deler av arkivet fra da Cappelen-familien overtok jernverket i 1835, nå skal ordnes av Vestfoldarkivet før det skal samlokaliseres med det eldste arkivet.

Arkivet etter Ulefos Jernværk representerer viktig kildemateriale til norsk jernverkshistorie og er slik sett en del av Norges kulturarv.

«Koh-I-Noors» skatter

Da Vestfoldarkivet i 2023 ble invitert til Ulefos for å anslå omtrent hvor mye arkivmateriale det var å bevare, ble vi tatt med til «Koh-I-Noor» – et vakkert teglsteinsbygg som opprinnelig ble bygget som bolig for kammerherre Diderik Cappelen og hans hustru Eleonore Cappelen, født Løvenskiold. Ekteparet flyttet etter hvert over i hovedhuset på Holden, men i teglsteinshuset fra 1886 var arkivmateriale fra mer enn 150 års drift nå samlet. På rad og rekke sto det sirlig førte protoller og kopibøker. Det var også tatt vare på store mengder korrespondanse og regnskapsmateriale, samt mye mer. Befaringen anslo at arkivet utgjorde omtrent 150 hyllemeter, og at dette var bevaringsverdig i sin helhet.

Nedpakkingen

Etter befaringen ble det inngått en avtale med Næringslivsarkivet om å gjøre ordningsjobben før arkivet blir avlevert til Arkivverket på Kongsberg for fremtidig bevaring og forvaltning. En hustrig høstdag i 2024 dro fire medarbeidere fra Vestfoldarkivet til

Arkivet har lokal, regional og nasjonal verdi. Mange av seriene er så å si komplette. Når alt er ferdig en gang i løpet av høsten 2025, vil arkivet totalt utgjøre mer enn 195 hyllemeter og være en gullgrube for forskere og andre som ønsker å fordype seg i jernverkshistorien på Ulefoss eller finne slektninger som har arbeidet der.

Ulefoss for å pakke ned arkivet, sammen med to medarbeidere fra Cappelen Gruppen. I løpet av én dag ble det pakket 246 flyttekasser med arkiv.

Arkivmaterialet var til dels nokså skittent og støvete, noe som ikke er så rart med tanke på at det var et jernverk vi hentet arkivet etter. Dette har preget omgivelsene mange av protokollene ble oppbevart i når de var i bruk. I tillegg har materialet ligget lagret over lang tid og antagelig under ulike oppbevaringsforhold. Deler av arkivmaterialet var også i årenes løp angrepet av mugg, og dette ble pakket i egne kasser og merket.

Korrespondanseserien (innkomne brev) var lagt i brevbunter sortert alfabetisk og kronologisk på flere reoler. Etter nedpakking fylte disse hele 86 flyttekasser!

Å pakke ned arkiv er fysisk krevende. Det blir klatring i trappestiger for å nå øverste hylle og knebøy for å nå nederste hylle. Flyttekasser skal brettes og fylles, og deretter skal de løftes og flyttes på plass i et annet rom i påvente av transport. Til å begynne med fylte vi kassene med brevene litt for fulle, slik at det var en styrkeprøve å løfte dem. Det fikk vi raskt endret på.

God planlegging er alfa og omega

Kartleggingen hadde skaffet oss en viss oversikt over hva slags type arkivmateriale vi hadde foran oss under nedpakkingen. Vi delte oss derfor inn i «lag» og pakket ned ulike arkivserier.

Når vi ordner arkiv, er det for å skape struktur og gjøre det mulig å finne fram for ettertiden. I dette arbeidet bruker vi et standard skjema for arkivstruktur. Det inneholder faste seriesignaturer for de vanligste seriene, og det gir en standard som vil gjøre det enklere for arkivbrukere å orientere seg i forskjellige arkiv.

For eksempel pakket to personer ned regnskapsserien, mens to andre pakket kopibøker og så videre. Da kunne vi samtidig merke hver flyttekasse med seriebokstav, for eksempel R for regnskap, og nummer: flyttekasse R1, R2 og deretter. Dette ble også ført på lister, slik at vi etter nedpakkingen visste hvor mange flyttekasser vi hadde av de ulike seriene.

Dette kunne også tas hensyn til da kassene ble flyttet over på paller, noe som var viktig for den videre logistikken. Ansatte i Cappelen Gruppen og frivillige fra Holla Historielag gjorde en tung og god jobb med å sortere flyttekassene etter serier uten oss til stede, da kassene ble satt på paller før transport til Sandefjord.

Historie på hjul

I november kom en stor lastebil fra Ulefoss med 32 paller med flyttekasser til våre lokaler i Sandefjord. For å sikre at eventuelle skadedyr ikke blir med inn i fremtiden, fryses alt arkivmaterialet før ordning kan starte. Selve ordningen startet opp i januar 2025.

Siden vi ikke kunne åpne og pakke ut av alle kassene samtidig, måtte pallene med flyttekasser plasseres i

NEDPAKKING: En høstdag i 2024 pakket fire medarbeidere fra Vestfoldarkivet og to fra Cappelen Gruppen hele 246 flyttekasser med arkiv i «Koh-I-Noor»-bygget på Ulefoss. Gruppebildet viser en fornøyd gjeng etter nedpakkingen: (f.v.) Petra Erdösi, Vestfoldarkivet, Emrik Bruseth Rui, Cappelen Gruppen, Inger-Lise Krekling og Marit Slyngstad, Vestoldarkivet og Else-Marie Lindseth, Cappelen Gruppen. FOTO: Ingrid Nøstberg

OVERFLYTNING OG ORDNING: I november 2024 fraktet en stor lastebil, med Ole Tom Stoa bak rattet, 32 paller med flyttekasser fra Ulefoss til Vestfoldarkivet i Sandefjord. Her ble materialet fryst, ordnet og registrert. FOTO: Inger-Lise Krekling

FOTO: Inger-Lise Krekling

magasinet i påvente av ordning. Alle pallene fikk plass etter at vi flyttet litt rundt på annet løst inventar. I denne prosessen kom sorteringen i serier på pallene godt med, for da kunne vi plassere pallene i magasinet basert på hvilken serie de hørte til, noe som også gjorde selve oppakkingen enklere.

Kasse for kasse, protokoll for protokoll
Først ut var kopibøkene, det vil si innbundne bøker med kopier av utgående brev, som lå i mer enn 30 flyttekasser. Etter å ha stått lagret i 100 år og mer hadde kopibøkene fått et støvlag. I tillegg hadde de trolig vært oppbevart i ulike rom og under ulike forhold før de ble samlet i Koh-I-Noor. Hver kopibok ble derfor støvsugd utenpå på alle overflater. Dette arbeidet gjøres i et eget skap med avsug og sentralstøvsuger med filter. Etter rengjøringen ble hver kopibok merket med en lapp med seriebokstav og ytterår, før den ble plassert kronologisk på hyller i magasinet for foreløpig oppbevaring.

På samme måte arbeidet vi oss gjennom regnskaps-serien og andre serier, for eksempel korrespondanse-arkiv, eiendomsdokumentasjon og tegninger. Alt ble rengjort. Det som kunne legges i mapper, fikk nye syrefrie omslag og ble samlet i arkivbokser.

Til sammen var vi seks ansatte som jobbet med å pakke ut, rengjøre og pakke om (omemballere, som det heter på fagspråket) arkivmaterialet. Det muggskadete materialet måtte muggsaneres. Da bruker vi også skapet med avsug. I tillegg til å rengjøre arkivmaterialet utvendig, om det er en protokoll, så rengjøres også hver side. Da tørker vi over med en klut for å få med oss muggsporene.

Mangfoldig arkiv
Rett før sommeren 2025 var hele arkivet rengjort og satt i overordnede serier. Arkivet spenner over perioden ca. 1750–2002, men hovedtyngden av materialet er fra årene 1835–1950. Det sier seg selv at i en bedrift som har holdt på i nærmere 370 år, og som fremdeles har full drift, blir det skapt mye materiale fra ulike produksjonsoperasjoner. I tilknytning til Ulefos Jernværk har det i tillegg til jern- og støperivirksomhet også vært drevet med gruvedrift, gårds- og skogsdrift, tremasseproduksjon, kraftverk med mer.

Arkivmaterialet speiler derfor en mangesidig virksomhet. Det er et grunnleggende prinsipp i arkivfaget at man i størst mulig grad skal beholde den opprinnelige ordenen og sammenhengen arkivet ble skapt i. Men av og til er den opprinnelige ordenen brutt, og ordningsarbeidet kan føles mere som et puslespill. Da er det standardiserte arkivskjemaet til stor hjelp for sorteringen av arkivmaterialet i de ulike seriene.

Mange dokumenter og protokoller må leses og sjekkes for å forstå i hvilken sammenheng de er skapt. Det meste er, når denne artikkelen blir skrevet en varm sommerdag, satt opp i serier, men det gjenstår en siste gjennomgang for å komme fram til riktige underserier. De siste brikkene må finne sin plass i puslespillet.

Arkivet har lokal, regional og nasjonal verdi. Mange av seriene er så å si komplette. Når alt er ferdig en gang i løpet av høsten 2025, vil arkivet totalt utgjøre mer enn 195 hyllemeter og være en gullgrube for forskere og andre som ønsker å fordype seg i jernverkshistorien på Ulefoss eller finne slektninger som har arbeidet der.

FORSEGGJORT: Vakre, gamle reskontro-protokoller fra Grube.
FOTO: Inger-Lise Krekling

KILDER

- Hauge, Yngvar. Ulefos Jernværk 1657–1957. Oslo 1957. H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard)
- Skjold, Dag Ove. Ulefos jernværk: 1657–2007. Oslo 2007. Messel forlag
- <https://ulefos.com/history/>
- <https://snl.no/jernverk>

Fakta

Ulefos Jernværk – kort historikk

1657
Holden Værk blir grunnlagt ved privilegiebrev datert 8. august 1657.

1835
Diderik von Cappelen kjøper verket på auksjon sammen med Nicolai Benjamin Møller.

1836
Diderik Cappelen blir eneeier og fortsetter en påbegynt overgang til jernstøperi i tillegg til produksjon av stangjern, som var den tradisjonelle formen for jernverksnæring.

Cirka 1850–1950
Vedovner var hovedproduksjonen, men jernverkets virksomheter har vært omfattende. Her har det vært tresliperi (1889–1972), sagbruk (1848 til cirka 1989), gruvedrift på Fensfeltet (1870–årene til 1927), skogsdrift og gårdsdrift.

1952
Startet med produksjon av gategods, det vil si kumlokk, sluk med mer. I 2007 var Ulefos Jernværk den største gategodsprodusenten i Norden, med en markedsandel på cirka 50 prosent.

Les mer om Ulefos Jernværks historie i oversikten her: <https://ulefos.com/history/>

Arkivmateriale etter Holden Værk finner du her: <https://www.arkivportalen.no/entity/2b147e26-2bb8-49a7-a92d-724550820d6b>

Bedriftshistorie er Norgeshistorie

Næringslivet har spilt en avgjørende rolle i utviklingen av det moderne Norge. Skal vi forstå veien til at vi ble et av verdens rikeste samfunn, er det viktig å ivareta og tilgjengeliggjøre kildemateriale fra bedriftene. Derfor er også institusjoner som Næringslivsarkivet så viktige.

| Tekst: Dag Ove Skjold, Universitetet i Sørøst-Norge |

En vårdag i 2004 ble jeg oppringt av Diderik Cappelen, eieren av Ulefos Jernværk i Nome i Telemark. Cappelen var på det tidspunktet sjette generasjons eier av den tradisjonsrike industribedriften ved Eidselvas utløp til Norsjø, som i 2007 ville runde 350 år med uavbrutt drift. Cappelen ønsket å få skrevet en bok til det store jubileet, og spurte om jeg kunne tenke meg å ta jobben. For en næringslivshistoriker var det noe nær en drømmeoppgave å kunne dykke ned i historien til en av landets suverent eldste bedrifter, og jeg takket ja nesten uten betenkningstid.

Jeg tror ikke jeg hadde svart annerledes om jeg hadde fått se bedriftens arkiver først, men jeg hadde utvilsomt vært en smule mer betenkt. På første Ulefoss-besøk fikk jeg en nøkkel i hånda og et ønske om hell og lykke. Nøkkelen var til «Koh-i-Noor», et ruvende 1800-talls teglsteinsslott i utkanten av parken omkring Holden hovedgård, Cappelen-familiens storslåtte hovedbøle på Ulefoss.

Koh-I-Noor hadde blitt brukt til så mangt opp gjennom tidene, men hadde i de siste årene først og fremst vært brukt til å oppbevare bedriftens eldre arkiver.

I et svært rom i byggets første etasje var dokumenter fra fjern og nær fortid stablet opp over mer enn hundre hyllemeter fra gulv til tak. Eierne på Ulefoss hadde vært bevisste i så måte, som hadde bevart dette materialet. Men for en stakkars historiker var det ganske krevende å jobbe med et så stort uordnet materiale. Jeg hadde neppe holdt stand om det ikke var for at jeg hadde en del erfaring fra tidligere med svære og kaotiske arkiver.

Profesjonalisering av næringslivets historie

Vi har en lang og sterk næringslivshistorietradisjon her til lands. Det skyldes ikke minst at bedrifter og organisasjoner har ønsket å bruke penger på å få skrevet ned sine historier, som regel i forbindelse med jubileer. Enkelte bransjer, som kraft, bank og →

Fakta

Om skribenten

Dag Ove Skjold er professor ved Institutt for økonomi, historie og samfunnsvitenskap ved Universitetet i Sørøst-Norge. Forholdet mellom økonomi og politikk står sentralt i mye av hans forskning. Han er også opptatt av innovasjon, og har arbeidet mye med norsk industrihistorie på 1800- og 1900-tallet.

Les mer: www.usn.no/kontakt-oss/tilsette/dag-ove-skjold

Boken «Ulefos Jernværk 1657–2007» kom ut på Messel Forlag i 2007

— ” —

Vi trenger gode og tilgjengelige bedriftsarkiver – og her ligger den største utfordringen for fremtiden.

forsikring, har helt siden den tidlige etterkrigstiden vært ivrige etter å dokumentere fortiden. Gjennom de siste tiårene har mange av de største virksomhetene våre virkelig satset, og betalt faghistorikere store summer for å skrive bindsterke verk for seg. Selskaper som Statkraft, Telenor, Hydro og Equinor har alle fått sine bredt anlagte historier i opptil flere bind.

Sjangeren har imidlertid vært gjenstand for en viss skepsis både i og utenfor historikerlauget, særlig fordi det kan stilles spørsmål ved uavhengigheten. For hvor fritt står en forfatter når hen lønnes av studieobjektet selv? Lenge var dette et høyst betimelig spørsmål. Eldre bedriftshistorie kunne være både ukritisk og servil. Her var det gjerne de store brag-der og menn som sto i sentrum, mens nedturer og mindre flatterende saker fikk ligge i bero. Det skortet gjerne også på analyse og kontekstualisering.

I løpet av de siste tiårene har feltet gjennomgått en omfattende profesjonalisering som langt på vei har gjort slike fordommer til skamme. Den utviklingen er først og fremst et resultat av faghistorikernes inntog og etter hvert dominans. Mens det tidligere gjerne var bedriftenes egne folk eller innleide journalister som førte pennen, begynte profesjonelle historikere i 1980- og 1990-årene å ta over. Med dette fulgte også fagets normer og metoder. Det ble trukket et tydeligere skille mellom oppdragsgiver og oppdragstaker. Og tilnærmingen ble gjennomgående mer analytisk, ofte også med generaliserende ambisjoner. Der den «gamle» bedriftshistorien var deskriptiv og i stor grad avgrenset til bedriftens indre liv, la den «nye» opp til en mer analytisk tilnærming. Temaer som eierskap, ledelse, organisasjon, innovasjon og regulering, og i bred forstand forholdet mellom virksomhet og samfunn, fikk sentral plass i bedriftshistorien, og implisitt eller eksplisitt også i dialog med andre disipliner som ledelse, økonomi og sosiologi.

Særlig ett miljø har bidratt til utviklingen av næringslivshistorie som en anerkjent historiefaglig subdisiplin. I 1989 ble Senter for næringslivshistorie (SNH) stiftet ved Handelshøyskolen BI. Det startet i det små, men skulle bli virkelig stort. Omkring årtusenskiftet huset dette miljøet omkring ti historikere som helt eller delvis jobbet med og ble lønnet av oppdrag fra bedrifter og organisasjoner. I størrelse kunne SNH dermed måle seg med mange historieutdanningsmiljøer på universitetene og høyskolene omkring i det ganske land. Senteret trakk til seg stadig flere

oppdrag og store midler og ble en sentral kraft i profesjonaliseringen av feltet. Det bidro også til å etablere en praksis for regulering av forholdet mellom oppdragsgiver og oppdragstaker: standardkontrakter som slår fast forskerens frihet, og etablering av bokkomiteer for å følge opp kontrakter og det faglige arbeidet.

Den næringslivshistoriske forskningen har med tiden altså fått et solid institusjonelt og faglig fundament. Men om feltet skal utvikles videre og gi oss bedre grunnlag for å skape virkelig solide synteser om norsk næringslivsutvikling og økonomisk utvikling i det store og hele, er vi også helt avhengige av et bredt kildegrunnlag. Vi trenger gode og tilgjengelige bedriftsarkiver – og her ligger den største utfordringen for fremtiden.

Bevisst arkivstrategi

En sak er at private bedrifter og organisasjoner, til forskjell fra mange offentlige, har få krav til bevaring. Dersom det bevares, gjøres det også ofte på en ganske tilfeldig måte, og det er først og fremst større selskaper som har ressurser til å drive skikkelig arkivering. Jeg har selv jobbet med ganske store bedrifter som ikke har hatt noen arkivstrategi overheadet, og der kildegrunnlaget primært har bestått av tilfeldig sammenraskede bunker hist og her i enkeltpersoners kontorhyller.

En annen og større utfordring er at bedrifter ikke uten videre ser seg tjent med å åpne dørene for utenforstående. Man har ofte ikke oversikt over hva som finnes av materiale, og bedrifter vil naturligvis hegne om forretningshemmeligheter, personømfintlige saker og så videre.

Næringslivet trenger derfor samarbeid med profesjonelle arkivinstitusjoner som kan ordne, bevare og tilgjengeliggjøre historisk materiale i trygge former. Den gode nyheten er at noen slike allerede finnes, og for undertegnede er det et lykketreff at en av de største ligger i egen region. Med etableringen av Næringslivsarkivet i 2024 har Vestfoldarkivet allerede sikret og bevart materiale etter en rekke større og mindre virksomheter, og mye av det er allerede tilgjengelig for allmenheten.

For en næringslivsforsker er dette intet mindre enn en gullgrube. I Vestfoldarkivet kan man gjøre omfangsrike bedriftshistoriske studier uten å måtte gå veien om

I MAGASINET: USN-studenter fra lektorprogrammet i historie hos på besøk i Vestfoldarkivet i september 2025. På bildet ser vi Marit Slyngstad og Elin Gunnuldsen Smaavik som viser eksempler fra arkivet. FOTO: Kristian Juel

det klassiske bedriftsfinansierte bokprosjektet. Det gir naturligvis en enda større frihet, blant annet til å forfølge spesifikke temaer.

Fortiden for fremtiden

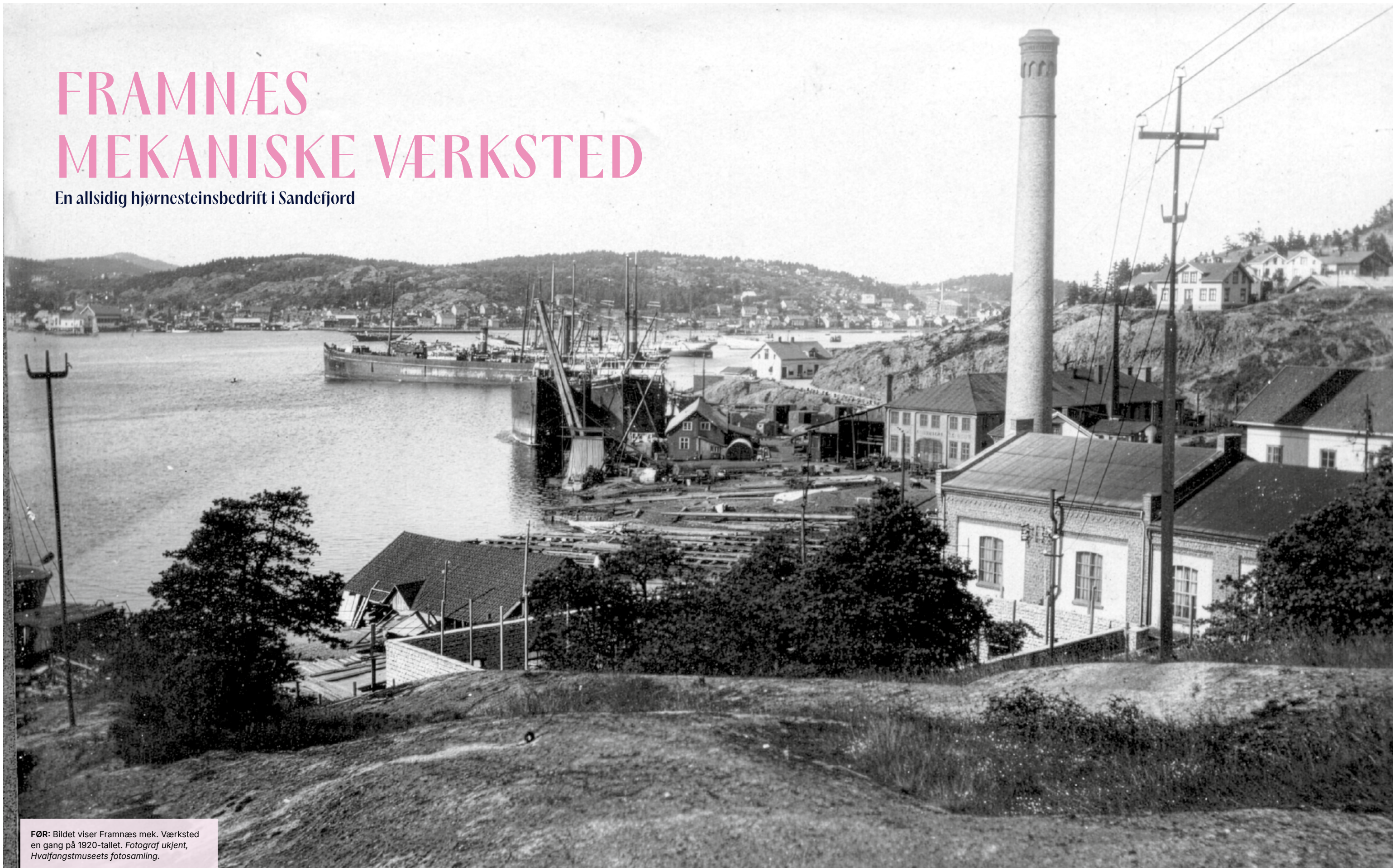
Gjennom de siste årene ved USN har jeg veiledet en liten håndfull studenter som har skrevet masteroppgaver med grunnlag i disse næringslivsarkivene. Flere har skrevet om verkstedindustrien i Vestfold. De har kommet med viktige og interessante analyser av hvorfor store og betydningsfulle bedrifter som Framnæs Mek. Værksted i Sandefjord og Kaldnes

mekaniske verksted i Tønsberg dukket under i 1980-årene, eller hvorfor Alfred Andersens mekaniske verksted i Larvik, et av landets største i sin tid, klarte seg såpass godt i de turbulente mellomkrigsårene. For fremtiden er det mye mer å hente her.

Og om noen skulle ønske å følge opp undertegnedes arbeid med det særdeles spennende arkivet etter Ulefos Jernværk, kan de snart, takket være avtalen med Næringslivsarkivet, dykke ned i et velordnet arkiv fra en bedrift med røtter og materiale helt tilbake til førindustriell tid.

FRAMNÆS MEKANISKE VÆRKSTED

En allsidig hjørnesteinsbedrift i Sandefjord

FØR: Bildet viser Framnæs mek. Værksted en gang på 1920-tallet. Fotograf ukjent, Hvalfangstmuseets fotosamling.

Framnæs Mek. Værksted ble lagt ned sommeren 1987, etter 89 år som aksjeselskap og som en av Sandefjords viktigste industribedrifter. Interessen for bedriften med den lange historien innen skipsbygging og verftsindustri er fortsatt stor.

| Tekst: Elin Gunnuldsen Smaavik |

Heldigvis er arkivene etter Framnæs Mek. Værksted (FMV) bevart og overført til Vestfoldarkivet. Arkivet er et viktig kilde-materiale for å forstå bedriftens historie og rolle – både i et lokalt, nasjonalt og internasjonalt perspektiv.

Opprinnelig et skipsverft

Da Christen Christensen etablerte aksjeselskapet Framnæs Mek. Værksted i 1898, hadde selskapet allerede vært i drift siden 1892. Det hadde imidlertid vært skipsverft på Framnæs siden 1816, og bedriften var et resultat av oppkjøp av de ulike verftene som hadde sitt virke der. Bedriften hadde som formål å bygge og reparere skip. I begynnelsen ble det bygget seilskip, men etter hvert gikk bedriften over til å bygge dampskip av jern og stål.

Framnæs Mek. Værksted var sterkt knyttet til hvalfangstnæringen. På Framnæs ble det bygget og restaurert hvalbåter. Store tankskip ble ombygget og innredet til kokerier, og samtidig ble det produsert og reparert annet utstyr tilknyttet hvalfangstflåten ved verkstedet. I 1930 var 84,5 prosent av produksjonen tilknyttet hvalfangstflåten, og frem til 1952 var hovedtyngden av nybyggene hvalbåter.

Utover i 1950- og 1960-årene ble det bygget ny flytedokk, og flytekranen «Ole I» ble anskaffet. Den hadde en løfteevne på hele 120 tonn. I disse årene ble skipsbyggingen mer allsidig, og det ble blant annet bygget tankskip, kjøleskip, stykkgoods samt fiskefartøyer på Framnæs.

Et nytt marked

Funnet av olje på Ekofiskfeltet høsten 1969 skapte etterspørsel etter boreplattformer og andre konstruksjoner knyttet til oljenæringen, samtidig som det skapte et nytt marked for skipsverftene. Flere skipsverft omstilte seg for å kunne møte etterspørselen fra oljenæringen. Framnæs Mek. Værksted fulgte utviklingen i oljenæringen nøye, og allerede 27. september 1971 etablerte FMV selskapet Normarig AS KS i samarbeid med Trosvik Verksted og Munck International AS. Gjennom dette samarbeidet kunne FMV hevde seg i konkurransen om de store byggekontraktene.

Den første kontrakten om byggingen av en boreplattform ble signert 7. januar 1972, og boreplattformen Norskald, med nybygg nr. N-101, sto ferdig i 1973. Dette var den første helbygde/norsk-produserte boreplattformen i Norge. Det ble i alt bygget syv boreplattformer ved FMV. →

PLATTFORM UT FJORDEN: Oljeplattformen «Ross Rig I» (byggenummer TF-103) på vei ut Sandefjordsfjorden. Plattformen ble bygget for Ross Drilling Co. A/S og var et resultat av et samarbeid mellom FMV og Trosvik Verksted. Den ble overlevert i juni 1975. FOTO: Fotograf ukjent, Hvalfangstmuseet/ Vestfoldmuseenes fotosamling

TIL VERDENSUTSTILLING: Modell og foto av «Viking», en tro kopi av Gokstadskipet, som ble bygget på Framnæs i 1892. Året etter seilte skipet fra Bergen til Chicago for å delta på verdensutstillingen. FOTO: Mekonnen Wolday (t.v) og fotograf ukjent (t.h).

Kjente skip fra Framnæs

Ved FMV ble det bygget totalt 200 skip og bore-plattformer, samtidig som det ble utført mange reparasjoner og ombygginger. Noen bygg har satt dypere spor og blitt mer anerkjent enn andre – enten på grunn av størrelse, teknologiske nyvinninger eller spesielle hendelser.

Blant FMVs kjente skip er nybygg nr. 27 «Viking». Dette er en tro kopi av Gokstadskipet, og Viking ble seilt fra Bergen til Chicago i 1893 for å delta på verdensutstillingen. I dag står den utstilt i en park i Geneva i Illinois.

I 1904 ble skipet «Admiralen» kjøpt av selskapet AS Ørnen og ombygget til det første moderne flytende hvalkokeriet ved verkstedet.

Nybygg nr. 87, «Polaris», senere omdøpt til «Endurance», ble bygd ved FMV i 1912. Endurance var den kjente britiske polarforskeren Ernest Shackletons ekspedisjonsskip som ble skrudd ned i isen, og som sank i Weddelhavet i 1915. Vraket ble funnet av Endurance22-ekspedisjonen 5. mars 2022. Funnet vakte stor oppsikt, og vraket er i særdeles god stand der det ligger på 3000 meters dyp. I Vestfoldarkivet finnes det både korrespondanse, kontrakt og tegninger av Endurance.

I årene 1929–1930 ble polarskuta «Fram» restaurert på Framnæs, og i 1937 leverte de det kjente skoleskipet «Christian Radich», som nybygg nr. 115. I 1968 ble skipene «Olav» og «Etnefjell» kuttet og skjøtet sammen til skipet «Besna». Det ble brukt oppmåling

med laser for kutting og skjøting av skipene, og FMV fikk stor oppmerksomhet for dette arbeidet. Jernbaneferjen «Geroite na Sevastopol» ble levert i 1978 som nybygg nr. 188. Skipet skulle gå i rute mellom Varna i Bulgaria og Odessa i daværende Sovjetunionen.

Framnæs Mek. Værkstedes siste nybygg – nybygg nr. 200 – var dykkerskipet «Seaway Pelican», som både var tegnet og utviklet ved Framnæs Mek. Værksted. Skipet ble levert i 1985.

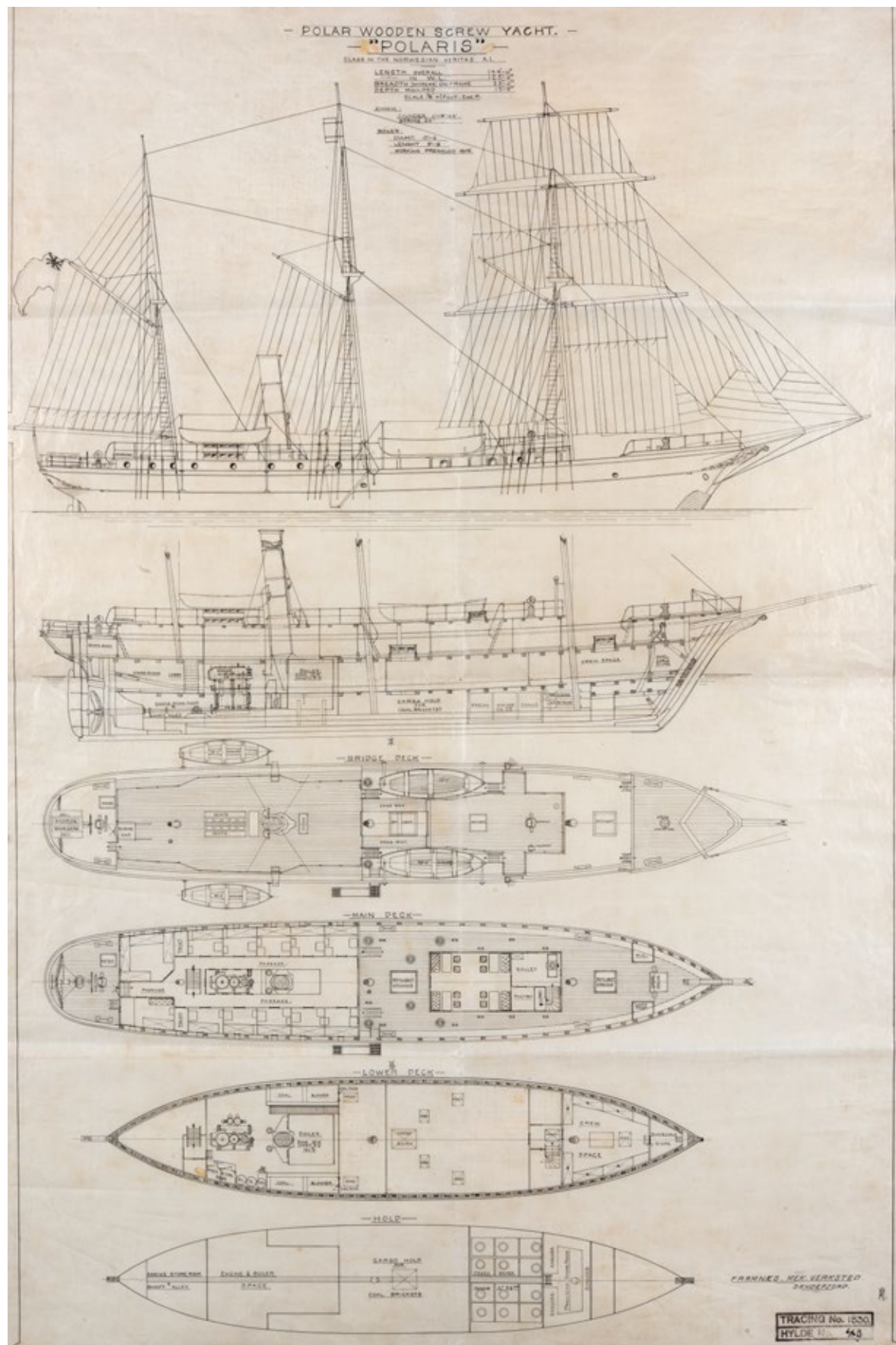
Ordningsprosjekt

Siste del av arkivet etter Framnæs Mekaniske Værksted ble ferdig ordnet i 2024. Tegningsarkivet og korrespondanseserien hadde blitt ordnet i et tidligere ordningsprosjekt, så i 2023 tok vi fatt på skips- og produksjonsdokumentasjon, men også store mengder foto.

Innledningsvis i prosjektet ble det brukt mye tid på å kartlegge og systematisere det uordnede arkiv-materialet som delvis sto på hyller og delvis var pakket ned i pappesker, men uten sammenheng eller systematikk i hvor arkivmaterialet sto. Da vi hadde fått god oversikt over arkivmaterialet, startet arbeidet med å dele arkivet inn i serier og bestemme rekkefølgen på seriene. Alle dokumenter ble gjennomgått og lagt i syrefrie mapper og bokser. Hver boks ble merket, og det ble også laget en arkivliste. Til slutt ble det laget en arkivkatalog, altså en systematisk fortegnelse over arkivet som gir brukere av arkivet mulighet til å finne frem til spesifikke serier eller dokumenter. ➞

«CHRISTIAN RADICH»: Fra prøveturen med skoleskipet «Christian Radich», som ble bygget på Framnæs, tatt i 1937. Fotograf ukjent, Hvalfangstmuseets fotosamling

TEGNINGER: Du kan se tegningene til skipet «Polaris»/ «Endurance» på vår FotoWeb.

«**ENDURANCE**»: Polarskipet «Polaris» ble bygget ved Framnæs Mekaniske Værksted i Sandefjord og sjøsatt i 1912. To år senere kjøpte britten Ernest Shackleton skipet og døpte det om til «Endurance» for å ta det i bruk på sin transatlantiske ekspedisjon samme år. FOTO: Fotograf ukjent, Hvalfangstmuseets fotosamling

Om arkivet

Vestfoldarkivet har bevart 240 hyllemeter med ferdig ordnet arkivmateriale etter FMV, samt et stort tegningsarkiv. Arkivet dokumenterer virksomheten fra etableringen i 1898 til avviklingen i 1987.

I forretningsdelen (serie A – E) av arkivet finnes en omfangsrik korrespondanseserie som sammen med kopibøkene gir et godt innblikk i bedriftens virksomhet. I denne delen av arkivet er det også korrespondanse tilhørende det tyske styret ved Framnæs under krigsårene

Arkivet inneholder også møtebøker og annen dokumentasjon knyttet til bedriftens styrende organer, kontrakter og avtaler om nybygging av skip og boreplattformer, og en omfattende produksjonsdokumentasjon, knyttet til selve byggingen av skip og boreplattformer samt reparasjoner og ombygginger.

Oversikt over ansatte i bedriften finnes i serie P, mens det i serie U finnes en omfattende fotoserie.

Tegningsarkivet er sortert under serie T. Her er båt- og skipstegninger ordnet etter nybygg-nummer, type og navn. Det er også tegninger av ombygginger og av teknisk utstyr og plantegninger over verftet, dokk og kraner og så videre.

Arkivene i bruk

Det er generelt stor interesse for arkivet etter Framnæs Mek. Værksted, både fra inn- og utland. Mange vil se nærmere på skipstegninger, men etter funnet av vraket av Endurance i 2022 har det vært en spesielt stor etterspørsel etter tegninger av nettopp dette skipet – særlig fra utlandet.

Mange er på jakt etter en slektning som har jobbet ved Framnæs, og sjansen er stor for at personen er å finne i personalkortene med opplysninger om ansatte fra ca. 1898–1987.

Arkivet blir også flittig brukt av studenter og forskere på lesesalen. Ved å studere dette arkivet kan studentene for eksempel få et innblikk i hvilke beslutninger som ble tatt, i bedriftens omstillingsprosesser og i hvordan bedriften har tilpasset seg endringer i markedet.

Arkivet gir god kunnskap om en av Sandefjords mest betydningsfulle virksomheter. Dokumentasjonen forteller noe om bedriftens utvikling over tid, om teknologiske nyvinninger, innovasjon og industriell utvikling, samt om bedriftens verdier og samfunnsrolle.

SYNLIG I SANDEFJORDSFJORDEN: Oljeplattformer ved Framnæs, 1976. FOTO: Arvid Schou Trogstad, Hvalfangstmuseets fotosamling

ARBEIDSKRAFT OG HESTEKREFTER: To arbeidere ved Framnæs Mek. Værksted sammen med arbeidshestene Hviten og Svarten.

År og fotograf ukjent, Hvalfangstmuseets fotosamling

PAUSE: Frokostpause ved Framnæs Mek. Værksted i 1973. I bakgrunnen ses N-101.

FOTO: Fotograf ukjent, Hvalfangstmuseets fotosamling

FRAMNÆS: Oversiktsbilde av Framnæs Mek. Værksted, dato ukjent, men det er antagelig tatt en gang på 1970/80-tallet. FOTO: Fjellanger Wideroe AS, Vestfoldmuseenes fotosamling

KILDER

- ARS-A-1318 - Framnæs Mekaniske Værksted
- Store Norsk Leksikon: snl.no/Framnæs_Mek._Værksted
- Endurance – polarskute – Store norske leksikon
- https://lokalhistoriewiki.no/index.php?title=Framn%C3%A6s_Mek._V%C3%A6rksted
- Jørn Magdahl, 1993: «Framnæsarbeidernes historie»
- Hans S.I. Bogen, 1948: «A/S Framnæs Mek. Værksted 1898–1948»

Se arkivkatalogen til Framnæs Mekaniske Værksted på Arkivportalen:

På DigitaltMuseum kan du søke i mer enn 5,2 millioner objekter fra landets museer – inkludert Vestfoldmuseenes samlinger. Her har vi valgt ut noen eksempler fra Framnæs i Sandefjord.

Finn ut mer om hvert objekt ved å søke opp inventarnummeret.

Se mer på digitaltmuseum.no/VFM

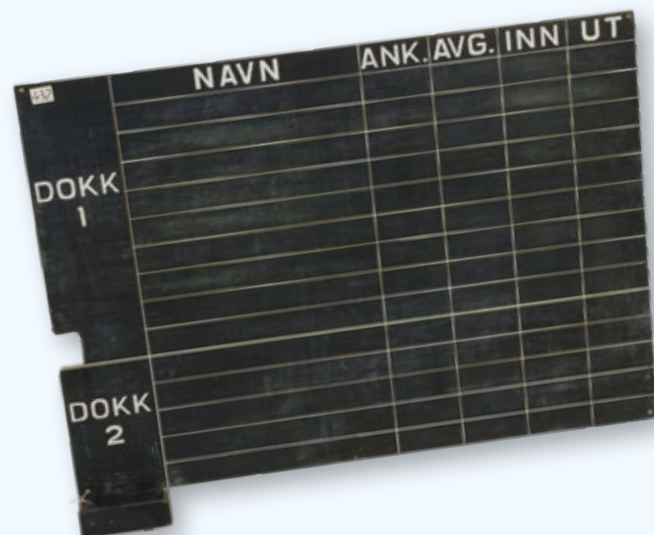
Framnæs – sentrum

Billett til «Framnæs II», som skal ha vært verdens største elektriske ferje da den kom i 1921. Ferjen gikk mellom Sandefjord havn og ferjeleiet på Framnæs. Tidligere hadde dampskipene Husvik I og II gått denne ruten fra henholdsvis 1902 og 1908. Den elektriske ferjen fikk kallenavnet «Grålusa», kan vi lese i registreringen. Det sier kanskje noe om tempoet. Ferjen gikk frem til mars 1957.

Sekskantet ferjebillett i lettmetall.

[Inventarnummer: SSJ.01613, Hvalfangstmuseet]

[Inventarnummer: SSJ.03048, Hvalfangstmuseet]

Arbeidstøy

Kjeledress str. 58, blå, pålimt Framnæs-logo.

[Inventarnummer: VFTS.02113-A, Slottsfjellsmuseet]

Hjelm. Innskrift: SCHUBERTH-WERK DIN 4840 Fed. Rep. Germany BS 5240 I II III IV 1981 PG/D, med rød tusj: 4561.

[Inventarnummer:

SSJ.01649, Hvalfangstmuseet]

Dokkingstavle

For registrering av båter inn og ut på dokk 1 og dokk 2.

[Inventarnummer: SSJ.02331, Hvalfangstmuseet]

Møtebordet fra Framnæs

Møtebordet er 3 meter langt og 1,2 meter bredt og har et fotografi av området til Framnæs Mek. Værksted innfelt under en glassplate i bordplaten.

Bordet og de ni stolene er antagelig laget på verkstedet.

[Inventarnummer: SSJ.02935, Hvalfangstmuseet].

Foto Roger Berg

Skilt

Motivet på dette skiltet i aluminium og tre viser hvalkokerier og seilskip i dokk utenfor Huvik og Framnæs, antagelig fra 1920–30-årene. Innskrift: A/S Framnæs Mek. Værksted, Sandefjord. Vi vet ikke hvor skiltet har hengt. Gjør du?

[Inventarnummer: SSJ.02202, Hvalfangstmuseet]

Blokk

1-tonns talje. Innskrift: LOAD 1 TON MORRIS, og HERBERT MORRIS LTD LOUGHBOROUGH ENGLAND.

[Inventarnummer: SSJ.01648, Hvalfangstmuseet]

Isolator

I følge Store norske leksikon er en isolator en gjenstand som består av et dielektrikum med en så liten elektrisk ledningsevne at den hindrer en strømgjennomgang.

[Inventarnummer: SSJ.01716, Hvalfangstmuseet]

Fyrstikkfabrikken på Agnes

Et møte mellom fortid og nåtid

På Agnes utenfor Stavern er det i dag et bomiljø med en spennende kontrast mellom gammel og ny arkitektur. På små øyer, omgitt av sjø og kanaler, hviler moderne boliger i duse, varme farger – og lenger inn på området er fabrikkens gamle bygninger fylt av nytt liv.

| Tekst: Marit Slyngstad, Vestfoldarkivet |

FYRSTIKKESKE: Månedssprøve på fyrstikker fra februar 1941. FOTO: Marit Slyngstad

På dette området holdt Agnes fyrstikkfabrikk til fra 1877, og i denne saken gis et lite innblikk i de 50 første årene av fabrikkens tid. Kilden er i hovedsak fabrikkbestyrer Nicolaisens grundige 50-årsberetning.

Fabrikkene ga fast arbeid til hundrevis av mennesker i over 100 år – og det hendte at flere generasjoner fra en og samme familie var ansatt der samtidig. Det var langt på vei et patriarkalsk industrisamfunn, der arbeidsgiver viste omsorg for sine arbeidere, men der mye av formålet også var å beholde en stabil arbeidskraft.

Fra brennevin til fyrstikker

Før fabrikk ble etablert i 1877, ble det drevet brennevinsproduksjon på stedet. Konsul Christian Christiansen (1825–1894) begynte Brunlanes Brenneri på gården Agnes i 1862. Han var en fremtredende politiker og en erfaren forretningsmann i Larvik, med utdannelse og praksis fra Leipzig og Paris. Han la ned brennerivirksomheten i 1876, og bygget om brenneriet til fyrstikkfabrikk sammen med ingeniør Jens Undahl.

På siste halvdel av 1800-tallet kom det lover som fikk betydning for etablering og drift av industriell

virksomhet. For å unngå bybranner ble det bestemt at fabrikkene måtte ligge utenfor byenes grenser. I 1871 kom det også en lov om at «Tilvirkning af Fyrstikker maa ikke foregaa i Kjøbstad eller Ladested og heller ikke i kortere Afstand enn 100 Alen fra sammes Grændser eller fra Naboeiendom paa Landet». Fyrstikkfabrikken på Agnes hadde sånn sett en gunstig beliggenhet.

Allerede sommeren 1877 var fyrstikkproduksjonen i gang, og i de nærmeste årene ble anlegget utvidet, flere maskiner ble kjøpt inn, og det ble oppført en bygning i to etasjer med svalgang på den ene siden. Bygningen rommet 28 rom med ovner. De første årene gikk resultatmessig bra. To år etter etableringen arbeidet det 141 personer på fyrstikkfabrikken.

I 1880 tiltrådte Christiansens sønn stillingen som bestyrer, og allerede da var Agnes fyrstikkfabrikk en betydelig virksomhet. I 1877 hadde man 12 ramleggemaskiner, og i 1882 ble det bygd nytt kjelhus inntil fabrikkbygningen. Drivkraften var en dampmaskiner og man hadde fått på plass tidsmessige tørkeanlegg. Christiansen anskaffet den første eskemaskinen i 1885. →

AGNES I DAG: Sjøparken og gamle Agnes fyrstikkfabrikk anno 2025. FOTO: Arve Kern

Folk og arbeid

Arbeidstiden var på denne tiden fra klokken 06 om morgenen til klokken 19, avbrutt av en halv times frokost, en times middag og en halv times pause senere på dagen. Lørdag var arbeidstiden slutt klokken 17. Det arbeidet noen flere kvinner enn menn der, og hele 24 barn under 15 år. I tillegg satt det omkring 1000 personer hjemme og limte fyrstikkesker. Inntil man fikk på plass eskemaskiner på fabrikken, var nok dette en kjærkommen inntekt for fattige familier. Blant personalkortene i fabrikkens arkiv finner man eksempler på folk som arbeidet der fra tidlig skolealder og frem til pensjonen. Inga Berbrick fra Stavern arbeidet hele livet sitt på Agnes, fra hun var 11 år, til hun gikk av med pensjon i 1953. Hvis hun er den samme som i folketellingen av 1910 het Inger Margrete Berbrick og var født i 1876, var hun hele 77 år da hun gikk av.

I 1886 kom konsul Christiansen i forretningsvanskeligheter, og det så mørkt ut for både fabrikkeieren og alle arbeiderne. Det var en arbeidsstokk som ikke bare hadde lokal tilknytning, men som hadde kommet til Agnes fra andre «fyrstikkmiljøer» som Enebakk, Halden og Asker. Også fagarbeidere fra Sverige ble rekruttert. Mange av disse bodde i arbeiderboligene. Det endte med at fabrikken ble kjøpt av Nitedals Tændstikfabrik AS i 1887, og senere slo Nitedals Tændstikfabrik seg sammen med de øvrige norske fyrstikkfabrikkene under navnet Bryn-Halden & Nitedals Tændstikfabrik A/S.

De nye eierne satte i gang med store utbedringer. Noen gamle bygg ble revet, nye ble satt opp. Nyere og mere moderne maskiner ble anskaffet. Det var kummerlige boforhold på stedet, arbeiderfamiliene bodde veldig trangt, og det kom stadig nye arbeidere til, ikke minst fra Sverige. Disse måtte innlosjeres i de allerede overfylte små familieleilighetene. Etter hvert ble det derfor satt opp flere arbeiderboliger.

I 1891 var det 17 bygninger på fabrikkens område, mest tømrede hus. Arbeidsstyrken lå nå jevnt på 100–110 fast ansatte. Driften gikk med overskudd, og det meste av eksporten gikk til Østen.

I februar 1895 ble fabrikken rammet av en brann. Tømmerbygningene brant ned, sammen med maskiner og ferdige varer. Bare bestyrerboligen, kontorbygningen, lagerhus og to arbeiderboliger stod igjen. Brannen medførte et betydelig tap, men allerede

åtte måneder senere var fabrikken reist igjen, og fabrikkens hovedbygning ble oppført i stein.

Forsamlingslokale, boliger og mer til

Etter at ingeniør Bjarne Nicolaisen ble ansatt som fabrikkbestyrer i 1898, skjedde det en god del forbedringer. Det ble ført opp en bygning der første etasje skulle brukes som bakeri og vaskeri, mens andre etasje hadde et spise- og forsamlingslokale for arbeiderne.

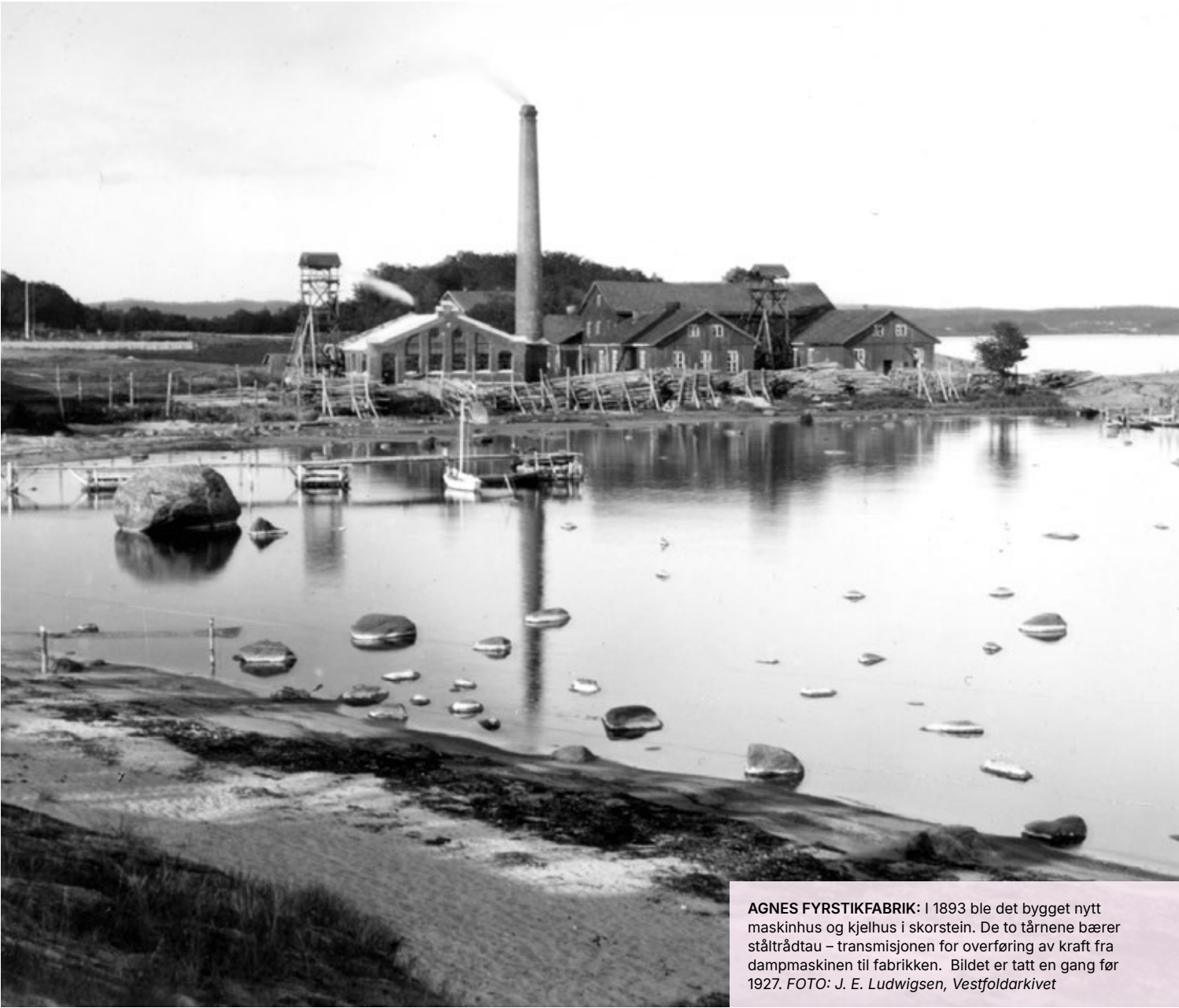
I fabrikkens 50-års beretning skriver Nicolaisen at ble kjøpt inn en boksamling på grunn av fabrikkens isolerte beliggenhet og, som følge av det, mangel på underholdning i fritiden for arbeiderne. Gjennom mange år var denne samlingen «til glede og hygge for voksne og barn som interesserte sig for lesning».

Forsamlingslokalet, som gikk under navnet «Salen», ble høytidelig innviet høsten 1901. Her ble det arrangert foredrag, gjerne med temaer fra historien, på søndagene. I tillegg hadde sognepresten og omreisende predikanter fra tid til annen møter der. Av og til dukket det opp tryllekunstnere, men lokalet ble også brukt til basarer, amatørteater og politiske møter.

Det var en utfordring å huse de mange arbeiderne. Da fabrikken kjøpte gården Børrestad rett ved, fikk arbeiderne mulighet til å kjøpe tomter for å bygge egne hjem. Fabrikken hjalp til med lån. Etter hvert ble det satt opp tomannsboliger, og i 1921 var hele Børrestad bebygget med åtte tomannsboliger og to murbrakker med 10 leiligheter, i tillegg til de lange arbeiderboligene som stod på fabrikkområdet fra før.

Foruten boliger, vaskeri, et bakeri hvor man kunne bake eget brød, bibliotek og et forsamlingslokale ble det høsten 1906 satt i gang et musikkorps for fabrikkarbeiderne. Med tilgjengelig musikk ble det nå populært med dans på «Salen», men tilstelningene var kun forbeholdt fabrikkens folk. Etter hvert fikk fabrikkens arbeiderforening (se faktaboks) disposisjonsrett gjennom en valgt huskomité, som også fikk ansvaret for alle arrangementene.

I 1907 ble det satt opp et bryggeanlegg slik at varer kunne bringes direkte til Agnes, ikke bare komme via Stavern. Da kunne også ferdige varer fraktes bort på dampskip som kunne legge til. Nicolaisen skriver at det var en stor dag for fabrikken da den kunne motta den første båten for Antwerpen ved egen →

AGNES FYRSTIKFABRIK: I 1893 ble det bygget nytt maskinhus og kjelhus i skorstein. De to tårnene bærer ståltrådtau – transmisjonen for overføring av kraft fra dampmaskinen til fabrikken. Bildet er tatt en gang før 1927. FOTO: J. E. Ludwigsen, Vestfoldarkivet

Om arkivet

Arkivet etter Agnes fabrikker utgjør til sammen 85 hyllemeter, og er tilgjengelig for publikum hos Vestfoldarkivet. Også arkivene etter fagforeningene oppbevares i Vestfoldarkivet. En del dokumentasjon om fyrstikkfabrikken finnes også i arkivet etter Nitedals Tændstikfabrik / Bryn-Halden & Nitedals Tændstikfabrik på Norsk Teknisk museum og i Arkivverket.

For oversikt over Vestfoldarkivets Agnes-arkiver, se Arkivportalen.no. Her kan du klikke deg inn til katalogene:

FRA TØMMER TIL FYRSTIKKER: Arbeid med tømmer som skal brukes i produksjonen, fra Kjerrattens øvre ende. Transportinnretningen for tømmer kom på plass i 1897/98. År og fotograf ukjent, fra arkivet etter Forestia Agnes (A-1107), Vestfoldarkivet

brygge og laste fyrstikkassene om bord. «Man hadde en følelse av å være kommet i forbindelse med det store utland», skriver han. For folk flest ga bryggen mulighet for å ta sjøveien til Larvik, istedenfor først å måtte reise inn til Stavern og ta båt derfra.

Den 23. juni 1910 besluttet direksjonen at arbeiderne skulle få tre dagers ferie med lønn. Det gikk ut over produksjonen at folk skoftet omkring sankthans, og derfor ble det bestemt at de tre dagene skulle tas i uken nærmest midtsommerfeiringen.

Under første verdenskrig ble det også etablert et elektrisk fabrikkkjøkken som lå mellom kvinnenenes og mennenes vaske- og spiserom. Hensikten var å kunne gi et ordentlig måltid, spesielt beregnet på de som var alene, og på familier der moren også arbeidet ved fabrikken. I 1916 ble også det ansatt en gartner som skulle sørge for dyrking av kål, gulrøtter og andre grønnsaker som arbeiderne kunne kjøpe.

En stat i staten

I 1919 ble det oppført et lite gravkapell på området. Årsaken var at det var langt til Tanum kirke, og det var ikke plass til den døde i hjemmet. Arkitekt Hans Backer Fürst tegnet kapellet, som ble plassert i fabrikkområdets øverste hjørne under høye, ærverdige trær.

En sykestue hadde lenge vært planlagt oppført, men først i 1920 ble det satt opp et epidemisykehus. Foranledningen var flere utbrudd av smittsomme sykdommer. I 1908 hadde det kommet kopper med en tømmerlast fra Russland. Et par arbeidere hadde blitt smittet, den ene ble internert i Fredriksvern, mens den andre ble isolert i et bygg på fabrikken. Isoleringstiltak der Salen ble tatt i bruk, fant senere sted ved utbrudd av en tyfusepidemi og en skarlagensfeberepidemi.

Epidemisykehuset ble bygget i mur ved fabrikkens sydligste grense på Børrestad. Fra 1920-tallet og utover kom det ikke flere epidemier, og bygget ble benyttet som et alminnelig sykehus med plass til 15 senger. Den lokale sanitetsforeningens menighetssøstre fikk bo på sykehuset, mot at de stelte pasientene.

I tilknytning til boligområdene ble det også anlagt fotballbane for arbeiderne.

I 1925–26 ble det også oppført et bad for fabrikkens arbeidere. Her var det to rom med badekar, samt dusj, avkleddingsrom og et lite venterom. Arbeiderne kunne besøke badet mot en liten avgift, og kvinner, menn og barn hadde hver sine badetider etter arbeidstidens slutt. Badet ble plassert i nærheten av fyrhuset, som sørget for varmt vann. I dag er dette badet innredet som kafé.

PAKKING: Arbeidsmiljø fra Agnes fyrstikfabrik, 1930. Bildet viser Kornelia Johansen (t.v.) og Agnes Johannessen ved grosse-maskinen (pakkemaskin). Den første maskinen ble anskaffet i 1904. FOTO: Jacob Emanuel Ludwigsen, Larvik Museums fotosamling

Arbeidernes arkiv

Det eksisterer arkiver etter tre fagforeninger ved Agnes:

- Agnes fyrstikkarbeiderforening, stiftet i 1906
- Agnes sponplatearbeiderforening, stiftet 1965
- Agnes arbeiderforening, stiftet i 1983

Den siste er en sammenslutning av de to første. Fyrstikkarbeiderforeningen ble etablert som følge av de dårlige lønningene i fyrstikkindustrien. Det var krevende tider omkring første verdenskrig og

i 1920-årene. Den første streiken i 1921 var en del av den store nasjonale streiken. I 1926 streiket arbeiderne i 12–13 uker. En streik de vant, og som resulterte i bedre lønninger.

Les vår artikkel om fagforeningene ved Agnes på DigitaltMuseum:

BOLIGER FØR OG NÅ: Det var viktig å sørge for at fabrikk-arbeiderne hadde et sted å bo. Da fabrikken fikk kjøpt gården Børrestad, fikk ansatte kjøpe tomter for å bygge egne hjem. Fabrikken hjalp til med lån. Postkortet er fra 1920-tallet. Fotograf ukjent, fra Slottsfjellsmuseets fotosamling. Bildet under viser boligene som er bygget på det gamle fabrikkområdet i nyere tid. FOTO: Arve Kern

Nytt liv på området

For å utnytte overskuddsmateriale etter fyrstikk-produksjonen ble virksomheten i 1938 utvidet til også å omfatte fabrikasjon av trevarer, blant annet treleker. Tidlig på 1960-tallet begynte man å produsere sponplater, en produksjon som fortsatte etter at fyrstikkproduksjonen ble avviklet i 1984. Agnes fabrikker var en viktig hjørnesteinsbedrift i Stavern frem til bedriften ble lagt ned i 2002.

I 2004 ble området kjøpt med tanke på boligformål. Agnes utvikling AS, som bygger ut Sjøparken, eies av eiendomsselskapene Grendahl Holding AS og Linstow AS. På historiske Agnes Torg, som skal være selve hjertet i boligområdet, blandes kultur, næring og ulike

aktiviteter. De gamle fabrikkbygningene er fylt med nytt innhold, slik som museum, kafé, treningssenter, buldresenter, foredrag og arrangementer. Fabrikkens gamle administrasjonsbygg ble pusset opp i 2008 og rommer Agnes Utvikling AS, salgskontor for boligene, utleie av kontorer og møterom.

I dag promoterer Sjøparken helse, kultur og en unik atmosfære i skønne omgivelser. Gjennom å kombinere gammel og moderne arkitektur dannes en dialog som ikke bare hedrer historien, men også inspirerer til nye muligheter og minner oss om at fremskritt alltid hviler på grunnlaget av det som en gang var.

KILDER

- Wetting, Olav. «Norsk fyrstikkindustri før 1900». Universitetsforlaget, 1968
- Wasberg, Gunnar Christie: «Vi på Agnes i to tusen år.» Østlandspostens trykkeri, 1977
- A-1107 - Pa 91 - Forestia Agnes, Vestfoldarkivet
- A-1750 - Pa 641 - Agnes sponplatearbeiderforening, Vestfoldarkivet
- Erindringer gjennom 60 år som fyrstikkarbeider ved Agnes fabrikker, i A-1750, Agnes sponplatearbeiderforening
- Nettsiden til Agnes Utvikling AS: sjoparken.no

NY BRUK: I dag brukes de gamle fabrikklokalene blant annet til Nerdrums museum. FOTO: Terje Svendsen

Næringslivets talerør

Interessefellesskap gir muligheter

Næringslivets interesseorganisasjoner spiller en viktig rolle i samfunnet.

De fungerer som bindeledd mellom bedrifter og myndigheter, og jobber for å fremme næringslivets interesser. Dette kan inkludere alt fra å påvirke politikk og lovgivning til å tilby støtte og ressurser til medlemmene..

| Tekst: Marit Slyngstad |

Disse organisasjonene bidrar også til å skape et forum for samarbeid og erfaringsutveksling mellom ulike aktører i næringslivet. Ved å samle stemmene til mange bedrifter kan de bedre representere felles interesser og utfordringer, noe som kan føre til mer effektive løsninger og bedre rammevilkår for næringslivet som helhet.

Nasjonale forbund blir ett

Forut for etableringen av Næringslivets hovedorganisasjon (NHO) i 1989 hadde det lenge eksistert landsomfattende forbund for industri og håndverk.

Den Norske Fællesforening for Haandværk og Industri, som hadde blitt etablert allerede i 1886, var et forbund av bransjeorganisasjoner og lokale foreninger. Det var under en landbruks- og industrutstilling i Kristiansand i 1885 at forslaget om å danne en felles sammenslutning av de mange håndverker- og industriforeningene kom opp. Etter vel 30 år, i 1919, ble foreningen delt opp i to selvstendige forbund: Norges Industriforbund og Norges Håndverkerforbund. I 1900 hadde en tredje landsdekkende forening blitt dannet: Norsk Arbeidsgiverforening (N.A.F.). Sistnevnte fikk i stor grad hovedansvaret for arbeidsgiverfunksjonene, mens industriforbundet og håndverkerforbundet arbeidet mest med næringspolitiske saker.

Fordi lønnsoppgjørene i stadig større grad omhandlet

næringspolitiske saker, så man fordelte av å slå de tre store forbundene sammen. Foreningene hadde også hatt mange felles medlemmer, noe som gjorde det mer praktisk med én organisasjon. Den nye organisasjonen ble NHO. Før NHO så dagens lys i 1989, hadde det på begynnelsen av 1970-tallet også skjedd en fylkesvis sammenslutning mellom de mange lokale håndverks- og industriforeningene i fylket.

NHO var fra starten av landsomfattende. Industriforbundets fylkeskontorer ble samordnet med N.A.F.s distriktskontorer og de lokale kontorene som var etablert av landsforeninger og bransjeforeninger. Det ble prioritert å bygge opp sterke regionale foreninger for å kunne betjene medlemmene lokalt.

NHO Vestfold

Vestfold fylkesorganisasjon for håndverk og industri (VFHI) så dagens lys i 1972. Medlemmene var de mange lokale håndverkerforeningene i fylket. Organisasjonens formål var å fremme medlemmenes interesser på det faglige, næringspolitiske, økonomiske, kulturelle og sosiale plan innen fylket. Fylkesorganisasjonens oppgave var i første rekke å styrke og koordinere samarbeidet mellom lokalforeningene i fylket, drive opplysningsvirksomhet og selv fremme saker som naturlig kunne løses på fylkesplan.

Den 28. mai 1988 ble det vedtatt på fylkesmøtet å gå inn for NHO-sammenslutning. Sammen med Vestfold

Industriforening og Norsk Arbeidsgiverforening gikk VFHI i 1989 inn i NHO Vestfold.

Vestfold Industriforening (VIF) ble etablert i 1973 og var en fellesorganisasjon for de lokale industriforeningene i Vestfold: Larvik industriforening, Sandefjord industriforening, Tønsberg industriforening og Nordre Vestfold industriforening. Ved etableringen representerte lokalforeningene 101 industribedrifter med til sammen ca. 14 000 ansatte.

Foreningens formål var å representere og ivareta vestfoldindustriens interesser og å stå som kontaktorgan mellom fylkets lokale industriforeninger. Foreningen var videre kontaktorgan på regionalt nivå i alle saker som berørte industriens stilling i fylket. Et sentralt mål var å øke forståelsen for industriens samfunnsmessige betydning og bedre dens arbeidsbetingelser, samt å medvirke til at industriens interesser ble tilgodesett ved de planene og tiltakene som ble satt ut i livet av offentlige myndigheter. Industriforeningen var representert i relevante organer i fylket og hadde jevnlig kontakt med rikspolitikere og forvaltningen på primær-

kommuneplanet. Vestfold Industriforening fungerte som Norges Industriforbunds forlengede arm i Vestfold.

Vestfold Industriforening hadde et nært samarbeid med andre næringsorganisasjoner i fylket – i første rekke Norsk Arbeidsgiverforening og Vestfold fylkesorganisasjon for håndverk og industri. Ikke minst gjaldt dette i det såkalte Vestfold forsøksprosjekt. Prosjektet bestod av en komité som ble nedsatt av Norsk Arbeidsgiverforening, Norsk Industriforbund og Norsk Håndverkerforbund. Komitéens mandat var å finne frem til en mer effektiv og ressursbesparende organisasjons-/samarbeidsordning for de tre organisasjonene.

Vestfold fylke ble valgt som et lokalt forsøksprosjekt i denne sammenhengen. Forsøksprosjektet er godt dokumentert i industriforeningens arkiv. På generalforsamlingen i juni 1988 ble styrets forslag til oppløsning kombinert med etablering av NHO Vestfold fra 01.01.89 enstemmig vedtatt. NHO Vestfold og Telemark har per i dag 2350 medlemsbedrifter.

Arkiver hos oss

Vestfoldarkivet har systematisert og katalogisert arkivene etter både VFHI og VIF. Materialet dekker ganske godt perioden fra opprettelsen av fylkes-sammenslutningene i begynnelsen av 1970-årene frem til overgangen til NHO i 1989. Arkivene dokumenterer sentrale temaer innen næringspolitikken i regionen: alt fra rammevilkår og bransjespesifikke spørsmål til diskusjon om fri på sankthansdagen. Det finnes også mye dokumentasjon på lokalt og

regionalt samarbeid mellom næringslivsorganisasjonene og N.A.F., og regionens rolle opp mot de nasjonale forbundene, senere NHO.

Så langt har Vestfoldarkivet fått overført NHO Vestfolds første møteprotokoll med referat fra konstituerende årsmøte den 29.09.1988. På Arkivportalen kan du se hva disse arkivene inneholder:

A-1010 - Pa 8
- NHO, Vestfold

A-1011 - Pa 9 - Vestfold
industriforening (VIF)

A-1012 - Pa 10 - Vestfold
fylkesorganisasjon for
håndverk og industri (VFHI)

Se også NHO Vestfold og Telemark <https://www.nho.no/regionforeninger/nho-vestfold-telemark/>

HÅNDVERKEREN: I 1911 kjøpte foreningen Kammegaten 6 i Tønsberg sentrum. Her lå foreningens lokaler helt fram til 2022. I årene etter krigen og frem til 1990-tallet var det også restaurantdrift i bygningen. Restaurant «Håndverkeren» med «Frilufta» var et populært spisested i byen. Dette bildet er fra 1965. FOTO: Fotograf Wittek, Slottsfjellsmuseet

Tønsberg Næringsforening

| Tekst: Ingrid Nøstberg |

Tønsberg Næringsforening har røtter helt tilbake til 1849, da Tønsberg Håndverkerforening ble etablert. Dette var opprinnelig en forening for håndverkere, men inkluderte etter hvert også den voksende industrien. Foreningen skiftet derfor navn til Tønsberg Håndverk- og Industriforening, THIF. Foreningen hadde som formål å fremme håndverkets og industriens utvikling samt ivareta næringenes og medlemmenes interesser.

Etter hvert vokste det fram et behov for en egen industrigruppe i foreningen, og i 1971 ble THIF – Industrigruppen etablert. Formålet var å etablere et forum for å drøfte felles næringspolitiske spørsmål og kunne gi innspill til kommunene i saker av næringspolitisk interesse. I perioden 1981-91 bar da også gruppen navnet Tønsberg Industriforening.

I 2008 skiftet Tønsberg Håndverk- og Industriforening navn til Tønsberg Næringsforening. I 2018 ble Re Næringsforening inkorporert i foreningen, og i 2023 ble Tønsberg og Færder næringsforeninger slått sammen til en felles forening. Foreningen tok da

navnet Tønsberg og Færder Næringsforening som også er dagen navn.

Tønsberg og Færder Næringsforening representerer næringslivet i møter med politikere og myndigheter og er representert i ulike offentlige råd og utvalg. Foreningen har også ulike arrangementer for sine medlemmer, bl.a. en stor årskonferanse hver høst.

Arkivet etter foreningen utgjør 1,8 hyllemeter og spenner over tidsrommet 1881–2020. Materialet består i hovedsak av møteprotokoller fra styret, generalforsamling og medlemsmøter, men inneholder også noe korrespondanse, prosjekt-dokumentasjon, regnskap og avisutklipp.

Arkivet: A-3027 Tønsberg og Færder næringsforening

Gründernetverket

I 1998 sto Vestfold fylkeskommune, Fylkesmannen i Vestfold og Innovasjon Norge bak opprettelsen av Stiftelsen Nettverksbanken. Målet var å hjelpe nyetablerere med å skape nye og levedyktige bedrifter.

Senere ble navnet Gründernetverket, og i årenes løp har mange gründere fått gratis bistand fra nettverket. Gründernetverkets arkiv, både i papirformat og digitalt, er avlevert til Vestfoldarkivet. Arkivet dekker perioden 1998–2024.

Fra og med 1. februar 2025 ble nettverket lagt inn under START i Vestfold. Les mer på startivestfold.no.

Arkivet: A-3028 - Pa 1745- Gründernetverket

Sandefjord Håndverks- og Industriforening

Sandefjord Håndverks- og Industriforening holdt sitt konstituerende møte den 17. desember 1913 under navnet Sandefjord Håndverkerforening. Samme år ble håndverkerloven innført, noe som strammet inn hvem som kunne operere som og kalle seg håndverker. Fra nå av ble det stilt større krav til fagutøvelsen.

Foreningens formål var blant annet å ivareta foreningens og dens medlemmers felles håndverkerinteresser overfor myndigheter og institusjoner som hadde forbindelse med håndverkets utøvere.

I 1939 ble også Sandar Håndverkerforening stiftet, og denne ble slått sammen med foreningen i Sandefjord i 1957. Etter kommunesammenslåingen 1. januar 1968 ble foreningens navn endret til Sandefjord Håndverks- og Industriforening.

Arkivet: A-2823 - Pa 1549 - Sandefjord Håndverks- og Industriforening

Sandefjord Handelsstands Forening

Sandefjord Handelsstands Forening ble formelt stiftet 5. desember 1901 og eksisterer fortsatt.

Etter den store bybrannen i 1900 ble flere kvinner og menn i byen enige om å starte en handelsforening for å ivareta felles interesser. I foreningens vedtekter står det at formålet er å fremme merkantile og andre anliggender av interesse for handelsstanden.

Foreningen har gjennom årene jobbet for et attraktivt handelstilbud i sentrum. Særlig kjent for folk i Sandefjord og omegn er den årlige Handelens dag, som ble arrangert første gang i 1979. Arkivet etter foreningens første vel hundre års eksistens er ordnet og oppbevares hos Vestfoldarkivet.

Arkivet: A-2676 - Pa 1422
- Sandefjord handelsstands forening

HANDEL FØR: Interiør av "Bladkompaniet" i Sandefjord, 1952. FOTO: Dimitri Koloboff, Hvalfangstmuseets fotosamling.

Bugge-rederiet

Tekst: Marit Slyngstad

Arkivet etter N. Bugge AS dokumenterer både de store øyeblikkene og det hverdagslige. Arkivet viser også at selskapet har tilpasset seg skiftende tider.

Bugge-rederiets begivenhetsrike historie strekker seg fra 1852 til 2004. Arkivet er på omtrent 120 hyllemeter og er svært rikholdig.

Den lange korrespondanseserien inneholder ikke bare forretningsmessige papirer, men her finnes også dokumentasjon av familiær karakter. For eksempel brev fra og til sønnen Finn, som studerte til elektroingeniør i Gøteborg og Hannover i 1890-årene. Foreldrene fulgte nøye med på hva studenten brukte pengene sine til, og hver måned måtte han sende hjem et detaljert regnskap. Den minste kvittering er tatt vare på.

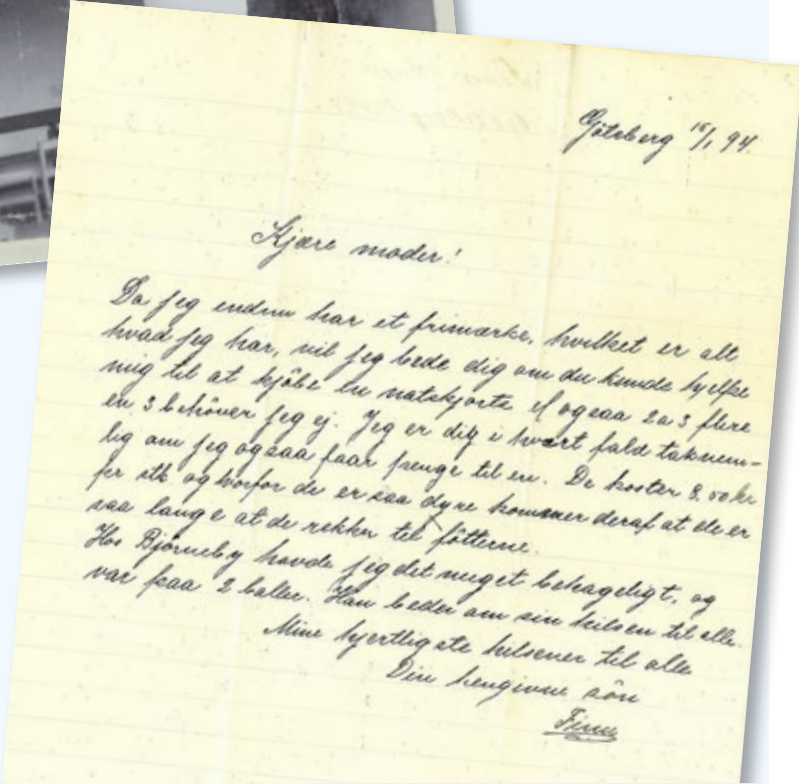
NYERE TIDER: Finn Axel Bugge (nummer to fra venstre) gjør forretninger i Japan, antagelig på 1970-tallet. FOTO: Fotograf ukjent

STUDIETID: Arkivet inneholder et album med kreative fotografier fra Finn Bugges studietid i Hannover. Finn Bugge øverst på venstre side med en hånd på hatten. FOTO: År og fotograf ukjent

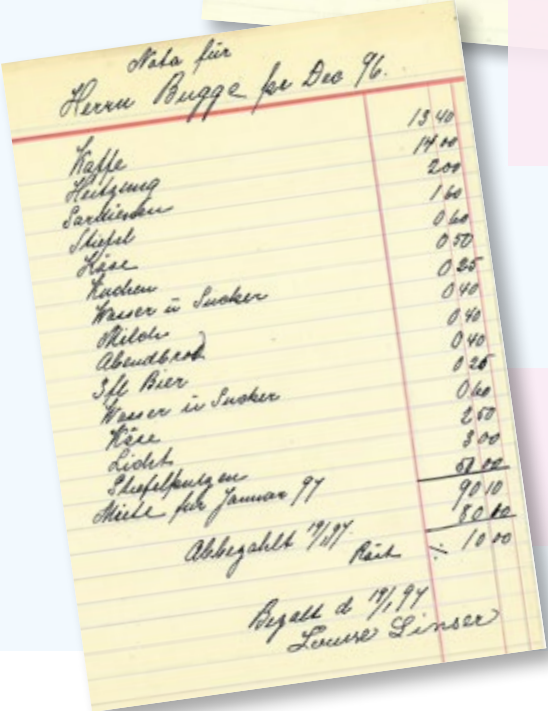
VIKTIG BESKJED: Arkivet rommer ikke bare en beretning om et viktig rederi, men forteller også en lang familiehistorie. Dette telegrammet ble sendt til Finn fra familien ved ved farens død i 1896.

KJÆRE MODER: Brev fra Finn Bugge til moren skrevet i 1894. Han var da student på Chalmers tekniske skole i Gøteborg. Korrespondansen i studietiden handlet mye om mangel på penger.

AKADEMISK RIDNING: Finn Bugge var medlem i den akademiske rideklubben Akademischer Reit-Club i de årene han var student på Hannover tekniske høyskole.

STUDENTLOSJI: Finn losjerte hos Louise Linser i Stiftstrasse 11 i Hannover. Hver måned kom en spesifisert regning med kostnader til blant annet mat, oppvarming, pussing av støvler og husleie.

Finn frem digitalt

Lurer du på hvilke arkiver vi har i Vestfoldarkivet? Du finner mye informasjon om dette på vestfoldarkivet.no. Her forteller vi også hvordan du kan forstå arkivkatalogene.

Næringslivsarkiver i Vestfoldarkivet

Vestfoldarkivet oppbevarer mange arkiver etter næringslivet i Vestfold, og har også enkelte arkiver fra Buskerud og Telemark. Du finner en oversikt over disse arkivene på vår nettside, under tjenesten Inn i arkivet.

Lenke til Inn i arkivet:

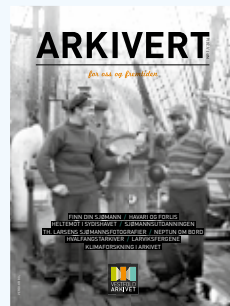
Bergindustrien i Norge

Det er bevart mange arkiver etter bergindustrien i Norge. Under tjenesten Inn i arkivet på nettsiden til Norsk bergindustriarkiv finner du en geografisk oversikt over de bevarte arkivene og hvor de oppbevares.

Les mer om Bergindustriarkivet her:

FULL KONTROLL: Dette bildet fra A/S Nordisk Aluminium i Holmestrand er tatt en gang på 1960-tallet. Fotograf ukjent, fra Vestfoldmuseenes fotosamling.

2016

2017

2018

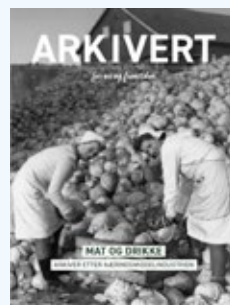
2019/20

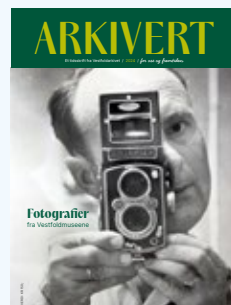
2021

2022

2023

2024

2025

ARKIVERT er et kortreist blad for alle som har interesse for historie fra vår region. Bladet inneholder historier og glimt hentet fra Vestfoldmuseenes samlinger av arkiver, fotografier, lyd, film og gjenstander, og kommer ut en gang i året.

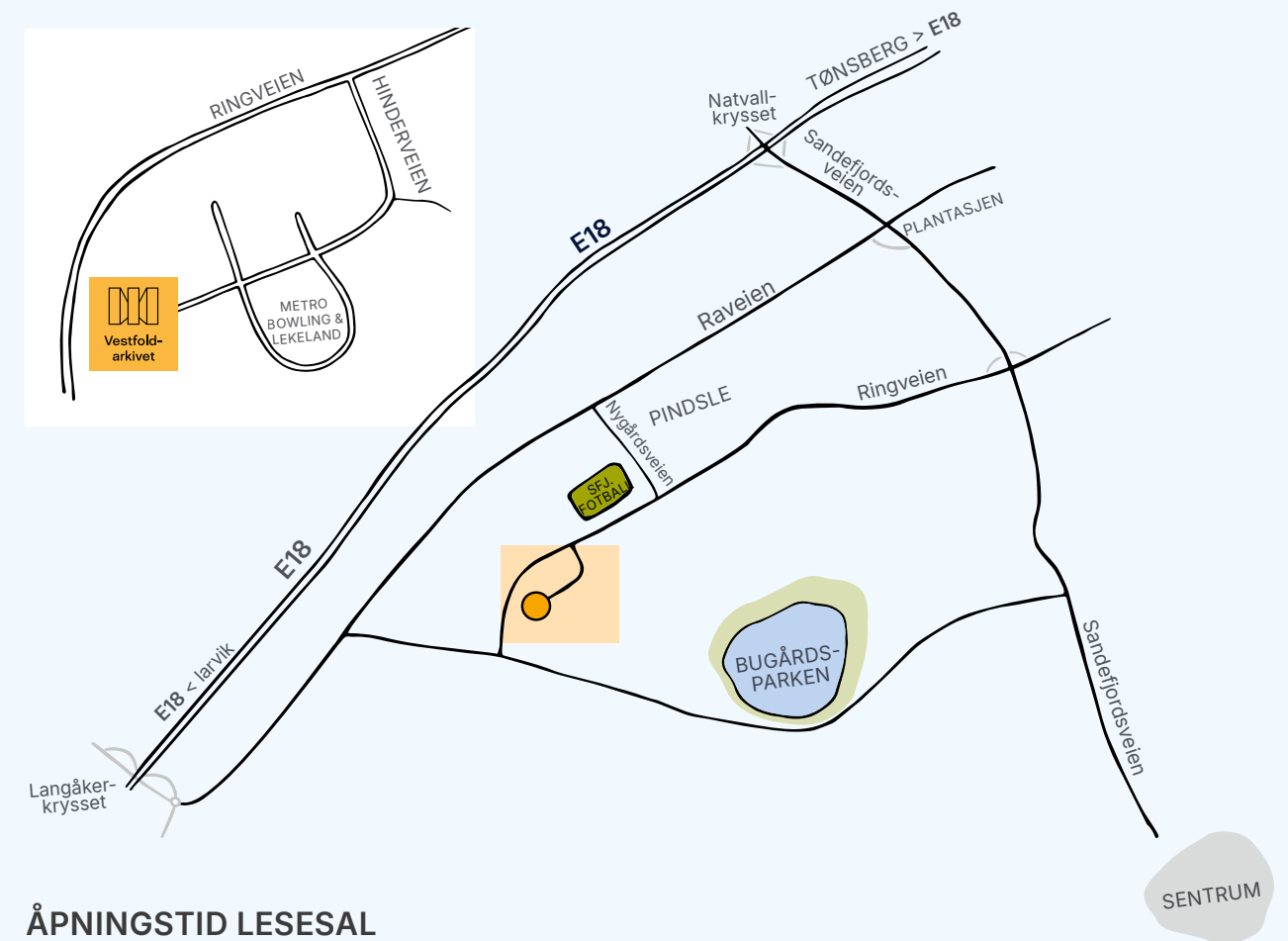
Klikk deg inn på QR-kodene over for å lese tidligere utgaver digitalt.

Næringslivsarkivet ønsker å inngå avtaler med eksisterende bedrifter om sikker bevaring av virksomhetens arkiver.

Les mer om Næringslivsarkivet på vestfoldmuseene.no/vestfoldarkivet/naringslivarkivet

Her finner du oss

ÅPNINGSTID LESESAL

Vestfoldarkivets lesesal har **åpent hver onsdag kl. 9–15** – og ellers etter avtale. I tillegg har vi langåpent noen onsdager hvert halvår. Se datoer på nettsiden vår www.vestfoldarkivet.no

Det er lurt å kontakte oss på forhånd: vestfoldarkivet@vestfoldmuseene.no
Da kan vi finne frem til det du måtte være interessert i – eller henvise deg til en annen arkivinstitusjon om nødvendig.

Følg oss

facebook.com/Vestfoldarkivet

instagram.com/vestfoldarkivet/
instagram.com/samlingsforvaltningen

linkedin.com/company/naringslivsarkivet/

<https://no.pinterest.com/vestfoldmuseene/>

— ” —

Det er veldig mye fra vårt kollektive minne
som blir borte hvis vi ikke sørger for å ta
vare på næringslivsarkivene våre.

Erlend Larsen,
stortingsrepresentant for Høyre fra Vestfold

RESULTATET: Slik ble skissen fra forsiden i praksis. Jotun
Fabrikker på Gimle ved Sandefjord, etter utbyggingen i 1952.
FOTO. Fotograf ukjent, Hvalfangstmuseets fotosamling